

ДГАН ГОПАЛЬ МУКЕРДЖІ

ПРИГОДИ
хороброго ГОЛУБА

ДГАН ГОПАЛЬ МУКЕРДЖІ

ПРИГОДИ ХОРОБРОГО ГОЛУБА

ОПОВІДАННЯ З ІНДІЙСЬКОГО ЖИТТЯ

Переклала Стефанія Нагірна

Високоповажаній та Дочці
Полі Сенатерні на
святині про Ревенсбурґ
25. III. 48. в. в. Р. Фландрія

РЕГЕНСБУРґ

1947

НАКЛАДОМ ВИД. С-КИ «УКРАЇНСЬКЕ СЛОВО»

Gift of

Don de

Dr. V.J. Kaye

Druck: Mittelbayerische Zeitung, Regensburg

ВСТУП

Дган Гопаль Мукерджі — славний бенгальський письменник, з походження калькутський браманець. це найвидатніший представник індійської літератури після першої світової війни.

Довгі роки студював він у західньо-європейських університетах, особливо в американських та англійських, пізнав Францію та Норвегію, і там поруч індійської, браманської культури, засвоїв ще й західньо-європейську.

В 1927 р. написав оповідання «Gay — Neck, the Story of a Pigeon» («Пригоди хороброго голуба»), в якому досягнув вершка свого вміння розказувати. Книжка вийшла друком у Нью-Йорку та в Лондоні й здобула в англійських читачів таке захоплення, що була нагороджена золотою медаллю Нобеля, як найкраща книжка для молоді. Вийшла англійською мовою в багатьох виданнях.

На тлі чарівної індійської природи, небосажних Гімаліяв і таємниць сіккімських джунглів, малює автор прекрасним стилем Одисею свого любимця, поштового голуба Рябошийки, — до якого ставиться з братньою любов'ю та ніжністю, бо, як і інші індійці, автор вірить, що не тільки люди, але й звірята та птиці мають душу.

Оповідання захоплює не тільки малого читача, але й дорослого, особливо тих, що пам'ятають першу світову війну.

Пригоди хороброго голуба Рябошийки, що як післанець доручав військовій звітності чи накази з фронту англійській головній квартирі, незабутні та зворушливі.

Ця книга — вічний пам'ятник усім поштовим голубам, що впали за батьківщину своїх панів — людей.

В Калькуті, яка пишається одним мільйоном населення, є найменше два мільйони голубів. Вертуни, павунці, трубачі, горлачі та поштові голуби — це любимці гіндуської молоді. Кожний третій хлопець має їх мабуть більше десятка. Гіндуси плекають голубів уже декілька тисяч літ і особливо виховують дві породи голубів: горлачі та павунці. Опікувалися ними не тільки у мраморних палатах цісарів, князів і королів, але й у простеньких хатках бідаків. І так різнобарвні голуби та сніжнобілі голубки з рубіновими очима прикрашають і милим своїм воркотанням оживляють та розвеселяють не тільки садки й водограї індійських багатців, але й квітисті грядочки та садочки простого народу.

Кожний третій гіндуський хлопець має більш десятка голубів.

Чужинці, які відвідують зимою великі індійські міста, часто можуть побачити на рівних стріхах домів індійських хлопців, що вимахуючи білими прапорцями, дають сигнали своїм любимцям, щоб вилітали у свіже, холодне повітря. Як велика хмара пливуть по синьому небі пташині полки. Спочатку малими зграями кружляють над домами своїх

виховників. Потім помалу підіймаються вгору й усі поодинокі зграї з різних домів з'єднуються в один великий рій, що вкінці зникає з очей у далечині. Як потім вони вертаються додому, є загадкою, бо всі стріхи, хоч вони бувають рожевої, жовтої, фіялкової чи білої барви, згори виглядають однаково.

Але голуби мають подивугідну здібність орієнтуватися. Вони люблять своїх володарів-людей. Я не знав досі вірніших істот, як голуб і слон. Часто грався я з ними й як чотириногий, величезний ікляч з джунглів, так і окрилений птах з міста, хоч обидва відбували далекі мандрівки, ведені завжди своїм майже непомильним інстинктом, верталися знову до свого приятеля та брата-людини.

Мій приятель слон називався Карі. Другим моїм любимцем був голуб. Називав я його «Чітрагріва». «Чітра» в Бенгалії означає рябий, а «гріва» — шийка, одже одним словом — Рябошийка.

Шийка цього голуба ще не грала барвами веселки в той день, коли вона вилупилася з яечка. Голуб'ятко мусіло декілька тижнів чекати, аж доки не опірилося. Спочатку було мало надії на те, що буде мати різнобарвний, блискучий комірчик. Але коли минуло три місяці, став із нього найкращий голуб у моєму місті, хоч хлопці в Калькуті мали два мільйони голубів.

Мушу зачати історію Рябошийки від самого початку. Маю на думці його предків. Батьком Рябошийки був голуб-вертун, що оженився з найкращою голубкою того часу. Походила зі старого шляхотного роду поштових голубів. Тому якраз визначився Рябошийка пізніше у війні, як знаменитий післанець. По своїй матері одідичив мудрість, а по батькові хоробрість і моторність. Був так меткий, що висмикався з кігтів яструба в останній хвилині, перекидаючись над головою ворога. Та про це пізніше.

А тепер розкажу вам, як Рябошийка, поки ще був у яечку, лише на один волосочок був від смерті. Ніколи не забуду цього дня, коли з власної вини розбив я одно з двох яєчок, що знесла його мати. Я зробив помилку і ще сьогодні жалію цього. Хто знає, чи у цьому яечку не загинув найкращий у світі голуб?

Сталося це так. Наш дім був чотириповерховий, а на його стрісі мали ми голубник. Декілька днів після того, як самичка знесла яєчка, я вирішив вичистити будку, в якій сиділа мати Рябошийки. Ніжно витягнув я її та посадив на стрісі біля себе. Обережно вибрав обидва яєчка і переніс

їх до сусідньої будки. Як вичистив гніздо, взяв одно яйце та поклав знову на місце. Після цього сягнув по друге й охопив його ніжно, але певно. В ту ж мить щось ударило мене в обличчя. Це був батько Рябошийки. Він усією силою бив крилами мене по обличчі. Та ще гірше було, що він кігті одної своєї ніжки вп'ялив мені в ніс. Під впливом сильного болю і несподіванки, я несвідомо випустив з руки яечко. Я змагався всіми силами відігнати від себе голуба і коли врешті мені це вдалося, було вже запізно. Біля моїх ніг лежало розбите яечко. Ох! як я сердився на того неповоротного батька, а також і на себе! Чому на себе? Тому, що я повинен був передбачати наступ самця. Він уважав мене злодієм яець і в своїй несвідомості готовий був життя своє віддати, щоб заборонити мені вибрати гніздо. Затямте собі те, щоб колись не були заскочені наступом самця, як будете чистити голубник у часі, коли голуби сидять на яйцях.

Але продовжуймо оповідання! Мати-голубка знала точно, котрого дня мусить дзьобиком відчинити яечко, щоб привести на світ Рябошийку. Хоч самець сидить на яйцях майже одну третину часу, потрібного для того, щоб вилупилися голуб'ята, і виконує це кожного дня від ранку аж до пізнього пополудня, всеж таки не знає ні дня, ні години, коли народиться молоде. Ніхто, крім пташиної матері, не розуміє цієї тайни Божої природи. І ми не знаємо, що це за особливий бездротний сигнал, який повідомляє матір, що у шкаралупці жовток і білок перемінилися у пташине дитячко. Також одна тільки мати знає, в якому місці треба

Гіндуські хлопці, вимажуючи білими прапорцями, дають сигнали своїм голубам. (стор. 5).

дзьобом стукнути, щоби шкаралупка відчинилася та щоби при цьому її потомок не був скалічений. Це все мені здається чудом.

Рябошийка народився якраз так, як я чекав. Біля двадцятого дня, як голубка знесла яечка, я спостеріг, що вона перестала гріти їх своїм тілом, а також відганяла батька, коли він злітав зі стріхи на гніздо. Він злісно воркотав, неначе питався: «Чому мене відганяєш?» — У відповідь на це голубка клувала його ще більше, що означало: «Прошу, відійти! Справа дуже важна!»

Після цієї розмови голуб відлетів, а я почав побоюватися, що з яечка не вилупиться голубенятко. В неспокійному чеканні спостерігав я гніздо. Минула година. Ще нічого. Аж за дальші три чверти години голубка нараз склонила голівку на один бік і до чогось прислухалась, мабуть до якогось прояву життя в яечку. В цій хвилині якби спинилася і здавалося мені, що неначе цілим тілом задрижала. Це був вступ до її великого рішення. Тепер підняла голівку й прицілилася. Двома ударами дзьобика розбила яечко, а в його шкаралупці з'явилася дзьобата крихітка, що тряслася цілим тілом. Це була радість для матері! На що чекала вона так довго! О, яке мале й немічне сотворіннячко! Коли мати побачила безпомічність своєї дитини, зараз прикрила її м'яким, синім пір'ям своїх власних грудей.

II.

Життя голубів дуже миле у двох його проявах, а саме, коли мати дзьобиком відчиняє яечко, щоб дати життя своїй дитині, а потім, коли її доглядає й кормить. Рябошийку плекали батьки з найбільшою любов'ю. Це мало для голуб'яти таке саме значення, як обійми матері для людських дітей, бо матірні обійми дають немічним тепло й щастя, а вони цього так потребують, як і поживи. На цей час будка не повинна бути занадто вистелена, щоб у гнізді не було затепло. Недосвідчені голубарі не розуміють, що тіло голуба, який росте, випромінює зі себе щораз більше тепла. Також думаю, що не добре чистити клітку дуже часто під цю пору. Все, що батьки залишають у гнізді, сприяє вигоді й задоволенню голубеняти.

Пригадую собі, як Рябошийка, на другий день після свого народження, самостійно відчиняв дзьобик і надував своє рожеве тільце, коли хтось із батьків прилітав до гнізда. Батько або мати вкладали свої дзьоби в його відчине-

ний ротик і кормили голуб'ятко вогкою масою з проса, розмеленого в їхньому організмі. Я спостеріг, що пожива, яку приймало голуб'ятко, була дуже м'яка. Ані місячне голуб'ятко не кормили сухим зерном, а зм'ягчували у своєму волі, після чого їжа ставала стравніша для ніжного шлунка пташки.

Наш Рябошийка був великий ласун. Цілий день хтось із батьків мусів здобувати йому їжу. Також завжди хтось залишався при молодому. Батько старався про нього так само добре, як мати. Не дивно, що Рябошийка погладшав. Його рожева барва тіла змінилася на жовто-білу. Це була перша ознака, що починає опірюватися. Перше пір'ячко було колюче і нагадувало колючки дикобраза.

Жовтеньке забарвлення довкола дзьобика та очей зникало. Помалу витворювався міцний, гострий, довгий дзьобик.

Коли Рябошийці було три тижні, влізла йому до гнізда мурашка. Він дзьобнув її, хоч ніхто його цього не вчив.

Потім наклонився до мертвої мурашки і дзьобиком провів, що він накоїв. Певно вважав чорну мурашку за зеренце і тому вбив невинне сотворіннячко, яке поприятельськи відносилось до малого голуб'яти. Вірно, що соромився цього. Нехай буде, як хоче, але ніколи вже в житті не забив другої мурашки.

На п'ятому тижні свого життя відважився вискочити з гнізда і напиться води з миски, що стояла перед кліткою. Хоч батьки ще постійно кормили його, він і сам старався кожного дня дістати якусь їжу. Сідав мені на руку й тут, чи там дзьобнув якесь зернятко з долоні. Спочатку грався

Мій приятель слон називався Карі.
(стор. 6).

ним у горлі й аж потім ковтав. А коли ця гра повторювалась, обертав голівку до мене, дивився мені в очі, так якби хотів сказати: «Роблю це знаменито, неправда? Мусиш сказати моїм батькам, аж вернуться зі соняшної купелі, який я герой!»

Розвивався найпомаліше з усіх моїх голубів. Тоді саме я зробив одно відкриття. Досі я не знав, що голуби можуть літати у хмарі пороху і не сліпнути. Коли я спостерігав Рябошийку, побачив одного дня, що його очі затягнені прозорою болонкою. Я думав, що він тратить зір. Перестрашений витягнув я руку, щоб його зблизька оглянути. Але ледви я це зробив, Рябошийка відчинив свої золоті очі й сховався до клітки. Все ж таки я його зловив і при світлі ясного травневого сонця старанно перевірів його повіки та переконався, що крім звичайних, має голуб ще другі тонкі повіки, ніжні як шовковий папір. Скільки разів я повертав його до сонця, кожний раз голуб зачиняв очі тонкими повіками. І так я дізнався, що голуб має охоронну очну болонку, що уможливило йому літати у хмарі пороху або проти сонця.

По чотирнадцяти днях Рябошийку почали вчити літати. Не було це так дуже легко, хоч він народився птахом і був створений, щоб літати. Людська дитина радо купається, але досить води нап'ється, заки навчиться плавати. З моїм голубом було те саме. Мав недовіря до своїх крил і хоч цілі години сидів на стрісі проти вітру, не спонукувало це його до лету.

Щоб було ясніше, опишу вам нашу стріху. Вона була довкола огорожена стіною, високою як чотирнадцятилітний хлопець. В літні ночі майже вся наша родина спала на стрісі. Стіна не дозволяла й лунатикові скотитися у сні з четвертого поверха на брук.

Кожного дня я саджав Рябошийку на цю стіну. Там сидів він цілі години проти вітру, але літати не хотів. Одного разу положив я на стріху декілька горішків і покликав голуба, щоб собі їх узяв. Хвилюку на мене дивився зацікавлено. Потім відвернувши свої очі від мене, вп'явив їх у горішки. Це повторялося декілька разів. Коли ж урешті він переконався, що я не маю наміру сам подати йому ці ласощі, почав проходжуватися сюди й туди по стіні, витягаючи шию в сторону горіхів, що лежали зо три стопи під ним. Після тяжкої внутрішньої боротьби та вагання, відважився зіскочити в долину. Якраз, коли ніжками доторкнувся землі, щоби втримати рівновагу, Рябошийка розпростер

нараз досі зложені крила в усю їх ширину й довжину. Яка перемога!

Тоді спостеріг я, що його пір'я змінилося. Замість невизначної сіросиньої барви, пишався Рябошийка прекрасною голубою, як південне море, синню. А в соняшному сяйві одного ранку залисніла нараз його шийка, як шнурок мінливих перлин.

Але найважливішим питанням для мене була його наука літання. Залишив я це мистецтво його батькам. Вони самі повинні дати йому першу лекцію, хоч і сам я помагав у цьому. Кожного дня саджав я його на декілька хвилин на руку й махав нею вгору та в долину, чим приневолював голуба безупинно розкладати крила, щоби вдержати рівновагу на такій непевній підставі. Це трохи помагало, але на цьому й скінчилася моя участь у науці літання. Мабуть ви хотіли б знати, чому я так змагався при-спішити цю справу? Рябошийка відставав у науці літання, а червень це час, коли приходять з Індостану монсуніві дощі. Підчас дощів літання є неможливе, а я ще хотів якнайскорше розпочати справи орієнтаційного зміслу у Рябошийки.

Було ще далеко до кінця травня, коли батько Рябошийки одного дня взяв на себе обов'язок навчити його літати. Холодний вітер якраз затих. Небо було ясне, як прозорий шафір. Повітря було таке чисте, що можна було ясно бачити стріхи нашого міста, поля, ниви й горбки в широкую налечінь. Біля третьої години пополудні грівся Рябо-

Але Рябошийка не падав ані пів стопа, він розпротер крила і його падання перемінилося в лет. (стор. 12).

шийка на сонці на бетоновій стіні. Його батько, що кружляв над домом, спустився в долину й сів біля нього. Поглянув невдоволено на сінка, ніби хотів сказати: «О, ти ледащо, вже маєш три місяці а ще не відважуєшся літати? Ти голуб, чи черв'як?». Але Рябошийка — шляхотна душа, не відповів. Це вплинуло на батька так, що висипав на нього цілу каскаду громів у голуб'ячій мові. Щоби не слухати закидів, що падали на нього, Рябошийка втікав, але батько переслідував його, воркотів, гримів та бив крилами. Рябошийка ухилявся все далі й далі, але батько, неперестаючи ганьбити його, гнався за ним з новим запасом докорів. Врешті загнав його на сам край стіни і штовхнув цілою вагою свого тіла. Але Рябошийка не падав ані пів стопи. Він розпростер крила і його падання перемінилося в лет. О! яка це була радісна хвилина для всіх учасників! Його мати, що якраз удолині біля сходів купалася, опраляючи собі поплудневу туалету, полетіла за сином, щоб йому товаришити. Спільно кружляли над стріхою, найменше десять хвилин, заки вернулися назад. Коли сідали на стріху, мати зложила крила з цілковитою певністю та спокоєм. Не такий був її син. Він був збентежений і перестрашений, як малий хлопчик, що вступає в холодну й глибоку воду. Трясся цілим тілом, обережно ступав по стрісі, дико смикаючи собою, тріпав крилами, щоби вдержати рівновагу. Коли грудьми вдарив об стіну, зупинився врешті й зложив крила так скоро, як ми складаємо віяло. Віддихав тяжко від зворушення, а голубка тиснула до нього свої груди, неначе до маленького голятка, що потребує пестоців. Коли батько Рябошийки переконався, що його метода була успішна, полетів на подвір'я викупатися.

III.

Коли Рябошийка, як нововивчений водолаз, переборов страх перед глибиною повітря, відважився і на дальші та вищі лети. Вкінці тижня міг уже літати пів години без перерви, а коли вертався додому, сідав на стрісі так само принадно, як його батьки. Вже не бив збентежено крилами, коли ніжками дотикався стріхи, щоби вдержати рівновагу. Батьки, які спочатку постійно з Рябошийкою літали, залишали його тепер без догляду, а самі вилітали все вище й вище. Спершу я думав, що вони хочуть його підбадьорити, щоби відважився також на вищі лети, хоч синок сам старався досягнути однакової висоти з батьками. Але одного

дня напочатку серпня сталася нещаслива пригода, яка мені все вияснила. Рябошійка літав дуже високо й здавався на половину менший. Над ним кружляли його батьки, завбільшки в людський кулак. Літали над ним правильними колами. Здавалося, що ця одноманітність є без значення, тому я перестав їх спостерігати. Коли ж я знову підняв очі, звернув увагу на якусь чорну точку на обрії, що скоро зближалася й росла з кожною хвилиною. Я був цікавий, який це птах летить з такою швидкістю по прямій лінії, бо ж в Індії санскритська назва для птахів є «туріак», себто сотворіння, що летить кривульками.

Цей птах летів як стріла. По двох хвилинах я вже не сумнівався. Це був яструб, що гнався за малим Рябошійкою. Я глянув вгору і побачив подивугідну річ. Батько без вагання спустився нижче від сина, а мати, маючи той самий намір, у скорих кривульках летіла також удолину. Ще заки страшний хижак зблизився до невинної пташки, вже обидва його боки охоронювали батьки. Всі троє летіли в

Над моєю головою закружлив яструб з очима, що горіли жовтим вогнем і з витягненими хижими кігтями... (стор. 14).

правильному трикутнику. Заскочений трохи хитрим оборотом справи, яструб пішов у наступ. Миттю спустилася ціла родина голубів вдолину, перешкодивши замірам яструба, який залишився високо над ними. Вже були на половині дороги до нашої стріхи. Тепер яструб змінив тактику. Летів прямо вгору. Був уже так високо, що голуби не чули свисту вітру в його крилах, а що був якраз над ними, не могли бачити свого ворога. Зменшили швидкість лету, бо думали, що небезпека минула. В ту-ж мить я спостеріг, що хижак склав крила і стрімголов падав на них як камінь.

Перестрашений, вклав я пальці до уст і проникливо засвітав на тривогу. Наче м'яч падали голуби стрімголов в долину, почувши мій сигнал, а яструб за ними. Кожною хвилиною, цаль за цалем зближався до них. Ледви двадцять стіп ділило його вже від здобичі. Без сумніву хотів вхопити Рябошійку. Я бачив його зловіщі, витягнені кігті. «Щож, не зробили голуби нічого для свого захисту?» Так думав я у свому великому переляку. Яструб уже був зовсім близько біля Рябошійки. «Лише щоби не втратили голови...!» І знову летіли голуби великими кругами вгору, а яструб за ними. На цій висоті держалися, описуючи велику еліпсу. Коли птах літає в колі, то цим він має намір дістатися в середину, або поза коло. Яструб не зрозумів наміру голубів і тому, коли дістався в середину, зробив малий круг у їх великій еліпсі. Але як тільки обернувся, голуби знову спустилися в долину рівно над нашою стріхою. Одначе це демона не збентежило. Мигнув над ними, як блискавка, але запізно, бо його здобич півколом летіла на стріху, де знайшла охорону в моїх розпростертих обіймах. Враз почув я свист вітру в повітрі. Це яструб летів над моєю головою з очима, що горіли жовтим вогнем і з витягненими хижими кігтями, що дрижали, неначе язик гадюки.

В скорому часі почав я вправляти орієнтаційний змісл у Рябошійки. Одного разу виніс я клітку з трьома голубами на схід від міста. Там я випустив їх точно о годині дев'яній рано. Другого дня взяв я їх так само далеко на захід. За тиждень знали дорогу до нашого дому з усіх сторін у віддалі найменше п'ятнадцяти миль. Одначе на світі ніщо гладко не проходить, так і Рябошійці трапилася підчас науки сумна пригода. Плив я з ним та його батьком човном по річці Ганг. Було біля шести годин рано, коли ми відчалили від берега. Небозвід був неначе вистелений блудними хмарками, а від півдня віяв лагідний вітрець. В човні лежала купка білого як сніг рижу, а зверху червоні й золоті овочі манга. Цілість виглядала неначе білий гірський верх, криваво забарвлений заревом сонця, що якраз заходило. Я повинен був передбачити, що така погода могла нагло перемінитися у страшну підрівникову бурю, бо я знав, який химерний бував червоний монсун. Не проплили ми ані двадцяти миль, коли перші грізні хмари почали гонитися у змаганнях по небозводі. Вітер був такий прудкий, що обірвав одно вітрило з нашого човна. Коли я побачив, що не можна тратити часу, я відчинив клітку і випустив голубів. Вилетіли проти вітру, змагаючись піднятися вгору, але

мабуть це їм не вдавалося, бо потім летіли зовсім низько над самим плесом води, борючись із вихром і лише помалу посувалися вперед. Але не спинилися в леті. За десять хвилин дісталися на сушу. А тимчасом небозвід почорнів як смола і густий тропічний дощ огорнув усе. Не було видно нічого, тільки чорну як вуголь завісу, на якій блискавка креслила свої огненні зигзаги, танцюючи танок смерти. Я втратив надію, що знову побачу своїх любимців. Дивно, що ми самі не загинули. На щастя вдалося нам причалити до берега біля одного села. На другий день, коли я приїхав поїздом додому, знайшов зі своєї трійки тільки двох змоклих голубів. Батько Рябошийки загинув у бурі. Без сумніву все сталося моєю виною і декілька днів після цього нещастя сумно було в нашій хаті. Як тільки дощ перестав падати, ходив я з обома голубами по стрісі, виглядаючи батька Рябошийки, але... о, горе! Не вернувся вже ніколи.

IV.

Через велику спеку й дощі в індійських долинах, вирішила наша родина переїхати до Гімалаяїв. Коли подивитися на мапу Індії, знайдете в її північно-східньому куті містечко Дарджілінг, звернене лицем до М. Евересту, найвищого велетня на світі. По кількаденному вигідному подорожуванні караванною дорогою з Дарджілінгу, наша родина прибула до малого села Дентаму. Були ми десять тисяч стіп над поземом моря. На такій висоті американські гори, чи Альпи бувають хоч частинно покриті снігом, але в Індії, яка лежить у тропічній полосі, ледви тридцять ступнів на північ від рівника, снігова границя починається тільки від десяти тисяч стіп. Тамешні передгірські джунглі, повні звірини, бувають від вересня такі холодні, що всі їх мешканці переселяються на південь.

Я хотів би вам побіжно накреслити місце, де ми замешкали. З нашої хати, вибудованої з каміння й глини, відкривався широкий краєвид на долини з чаєвими городами. Над ними, між гірськими хребтами, простягалися рижові та кукурудзяні поля й овочеві садки. Все це було розмальоване на тлі темного спаду, яким володіли тисячі, тисячі стіп високі, осліплююче-білі гірські пасма Канчінджінга, шпиль Макалю та велетень М. Еверест. Раннім ранком шпиль були білі, але коли прибувало дня, а сонце підносилося вище, вершок за вершком гостро зарисовувався на

обрію, пробиваючи небо, звідки линула повінь кармінового світла, як сама кров благословення.

Гімалаяї найліпше спостерігати зранку, бо пізніше вони оповиті мрякою. Інди, які є дуже побожні, встають дуже рано, щоби подивитися на величні гори та помолитися Богові. Чи може бути шляхотніше місце для молитви, як ті недосяжні гірські велетні, куди й досі не вступила людська нога? Їх непорочна святість є нам Індам так дорогоцінна, що Гімалаяї є вічним символом божества. Небосяжна висота Гімалаяїв та М. Евересту є символом найвищої Істоти — Бога. Вони скривають також Божу тайну, бо крім раннього ранку, як я вже казав, бувають цілий день заслонені непрозорою завісою туману. Чужинці, які відвідують Індію, кажуть, що цілий день могли б любоватися їх красою. Але нехай ніхто не нарікає на мрячний покров, бо хто один раз побачив М. Еверест у його ранішньому блеску, що викликає якийсь святочний ляк, зовсім певно скаже: «Це занадто захоплюючий образ, щоб людина могла на нього дивитися цілий день. Людський зір не видержав би такої надмірної краси».

В липні, що є в Індостані дощевим місяцем, можемо і зранку рідко коли бачити М. Еверест. Тоді лютує в усіх гірських областях сніжна метелиця, яка приносить багато води. Лише зрідка над грізною бурею заблистять його білі шпилі.

В літі відвідував нас мій приятель Раджа та старий Гонд, що втаємничував нас у тайни джунглів. Раджеві було шіснадцять років, а був уже браманським священиком. Гонда називали ми завжди старим, хоч ніхто не знав його віку. Під проводом того досвідченого ловця й нагінчого пізнали ми й тайну джунглів, та життя звірят у них. Але не буду тут повторяти те, що написав я про людей і звірят у джунглях в інших моїх книжках.

Як тільки ми осіли в Дентамі, я знову почав вправляти орієнтаційну пам'ять своїх голубів. Коли був ясний день, вибігали ми на вищі горбки, посеред бальзамових лісів і випускали голубів зі стріхи якогось монастиря, чи шляхотського дому. А коли вечором верталися додому, находили там Рябошийку і його матір, які багато скоріше від нас туди прилітали.

Впродовж липня не було ні декілька ясних днів, але під проводом майже всезнаючого Гонда, робили ми завжди великий шмат дороги, в помірно малому часі. Заходили ми до бідних і багатих мешканців, що жили в горах. Вони ду-

же подібні до китайців, з особливою шляхотністю моралі та великодушною гостинністю. Голубів брали ми зі собою деколи в клітці, але найчастіше несли їх під своїми туніками. Хоч самі ми були часто перемоклі від дощу, але бергли перед цим, як святість, Рябошийку та його матір.

До кінця липня відвідали ми всі лямайські монастирі та лицарські замки у Сіккімі. Врешті дійшли ми до батьківщини орлів. Довкола нас виступали голі гранітові скелі, порослі внизу ялинками та карликуватими смереками, а перед нами на північ сторчали вершки М. Евересту та Канчінджінгу. Тут на краю одної пропасти випустили ми обох голубів. Вилетіли у свіже гірське повітря з такою радістю, як вибігають діти зі школи після навчання. Мати Рябошийки враз піднялася до п'яніючої висоти, щоби показати її синові. Коли обидва птахи відлетіли, говорили ми про те, що вони з тої висоти можуть побачити. Перед нами малювалися оба сестерські шпилі Канчінджінгу, мало-що нижчі від М. Евересту, дівочі й строгі, як і той непорочний вершок, якого не діткнулася нога людини. Це зробило на нас глибоке враження. Побачили ми цю великанську гору, неначе дзеркало перед обличчям Бога, і тут я в душі гаряче молився:

«О, шпиле святости, непорочний і вічний, не будь ніколи позбавлений блиску свого, нехай ніодин смертник найменшим дотиком не осквернить чистоти Твоєї, а залишися назавжди непереможним! О, правице Всесвіту, та мірило Безсмертності!»

Але я не завів вас до тих висот, щоб розказувати вам про гори, але про пригоду, яка нам там трапилася. Коли Рябошийка з матір'ю зникли у просторі, перестали ми за ними дивитися, а вилізли на сусідню скелю, де було орлине гніздо. Гімалайський орел є гнідий, з легким відтінком до золотого і хоч гарний на погляд — краса сплітається тут зі силою — все ж таки це жорстокий хижак.

Одначе цього пополудня не були ми свідками якоїнебудь кривавої сцени. Знайшли ми у гнізді пару орлят, порослих білим пухом, що виглядали так мило, як людські немовлятка. Південний вітер дув прямо в очі, але це їм не шкодило. Чому? Ніхто не знає. Здається, цей птах радо заглядає в очі цій силі природи, яка виносить його понад хмари. Молодята мали зо три тижні, бо вже втратили пухову одягу, в якій прийшли на світ, а діставали пір'я. На свій вік мали кігті досить гострі, а дзьоби міцні.

Орлине гніздо є велике та незакрите. Рівний виступ,

що веде до середини та й є властиво пристанню для орлів, буває шість або сім стіп широкий і зовсім чистий. Внутрі гнізда валяються всякі галузки й рештки шерсти й пір'я зі зловлених жертв, бо орли пожирають все це разом із м'ясом.

Хоч довкола росли тільки карликуваті дерева, всюди було повно пташиного співу й крику. Також дивні комахи бреніли в коренях ялиць. Прекрасні синьокрилі метелики літали над фіялковими орхідеями, а довкола червоніли рододендрони, великі як місяць у повні. Тут і там деколи крізь сон зам'явкала дика кітка. Враз Гонд закричав, щоби ми скоро сховалися в недалекій гущавині. Заки ми туди добігли, замовкли всі голоси довкола нас. Комахи перестали гудіти, птахи замовкли і здавалося, що й усі дерева втихли в якомусь очікуванні. В повітрі почувся слабкий свист, що з кожною хвилиною сильнішав. Нараз розлягся страшний звук, подібний до скреготу і величезний птах зближався до орлиного гнізда. По його розмірі Гонд зміркував, що це мати орлят. Хвилину чекала в повітрі, поки орлята не залізли до найдалшого кутка гнізда. В її кігтях скривалося щось, неначе великий крілик. Пристаючи, кинула добичу на рівний виступ. Ми могли догадуватися, що її розпростерті крила мали зо шість стіп. Склала їх так, як людина складає папір. Бачучи, що діти йдуть їй назустріч, сховала кігті, щоби не поранити ще досі неопірені тіла дітей. Орлята присунулись до неї, та й зникли під її напіввідчиненими крилами. Але не хотіли пеститися, бо були голодні. Мати вивела їх на рівний виступ до вбитого крілика, вирвала з нього кусок м'яса, відділила від костей і поклала орлятам. Вдолині під скалистою стіною і скрізь довкола нас комахи та птиці продовжували свій концерт. Ми вилізли зі схованки тай подалися в дорогу додому. Я й Раджа просили Гонда, щоби нас ще колись, аж орлята будуть опірені, знову сюди привів.

І так за місяць ми сюди повернули. Принесли зі собою Рябошийку з матір'ю, бо я бажав, щоби молодий голуб ще один раз відважився звідтіля на довгий лет. Я хотів, щоби він познайомився з кожним сельцем, кожним монастирем, озерцем, рікою, так як звірята й інші птахи — журавлі, папуги, гімалайські чаплі, дикі гуси, рогачі, шуліки та інші. На цей раз ми спинилися біля сто ярдів від орлиного гнізда. Листя дерев починало вже жовкнути, а повітря було переповнене смутком. Біля одинадцятої години випустили ми з клітки обох голубів, які попрямували до шафірово-си-

Плескіт крил Рябошійки привабив орлицю... (стор. 22).

нього небозводу, що висів як плахта над білим тім'ям Гімалаяів.

Літали з пів години. Враз над ними з'явився яструб. Зближався все більше й більше до голубів, і раптом розігнався до них. Але птахи були обережні. Висмикнулися без погрому. Але коли Рябошийка та його мати зближалися до землі, де могли скритися в деревах, показалася яструбиха й почала також наступати. Кинулася на голубів, але не досягнула. Бачучи, що здобич вислизнула їм з рук, яструб невдоволений голосно заскреготав на яструбиху, яка на мить спинилася в леті. Голуби думали, що небезпека вже минула, тому прискорили лет у напрямку на південь, але обидва яструби пустилися їм навздогін. Їх крила, як різницька сокира на кінці загострена, різали повітря, як люта заверюха... один, два, три — свистали як списи. Мати Рябошийки враз спинила рух крил і поволіше плила в повітрі. Це збентежило двох хижаків. Шож тепер? На котрого напасти? Такі питання вимагають часу й Рябошийка, користаючи з нагоди, змінив напрямок. Підіймався все вище й вище. За декілька хвилин мати полетіла слідом за ним, але спізнилася, бо яструби вже доганяли її. Голубку огорнув панічний страх. Вона боялася, щоби яструби не пустилися за її сином. Щоби його спасти, летіла яструбам назустріч. За малу хвилину опинилась в кігтях обох хижаків. Тільки пір'я посипалося! Ця картина так потрясла Рябошийкою, що він кинувся у найближчі скелі, де хотів знайти спасіння.

Тимчасом ми почали шукати у скелях те місце, куди міг заховатися Рябошийка. Не було це легке завдання, бо Гімалаяї є дуже зрадливі. Ми мусли бути дуже обережні, щоби не дістатися в обійми гадюки чи тигра. Приятель Раджа настоював, щоби голуба всеж таки шукати, а також старий Гонд із ним погоджувався, додаючи, що при цьому можемо ще дечого навчитися.

Злізли ми зі скелі й увійшли у вузький яр, де на дні лежали обгрижені кости, рештки з обіду якоїсь bestії, що бенкетувала тут минулої ночі. Ми не боялися, бо нашим провідником був Гонд, найліпший і найзручніший ловець з Бенгалії. Ми спинилися на розколинах і щілинах, повних пурпурових орхідей, що росли в зеленому мосі. Запах ялинки і бальзамів дражнив наш нюх. Тут і там бачили ми також цвітучий рододендрон. Повітря було холодне. Після другої години пополудні, коли кожний з нас з'їв горстку бобу, натрапили ми на скелю, де ховався Рябошийка.

Яке ж було наше здивування, коли ми пізнали, що це була та сама скеля, де було гніздо з орлятами, яких ми зустріли після першої виправи, тільки тепер вони були вже зовсім опірені. Сиділи біля гнізда, а Рябошийка, на наше велике здивування, скорчився на самому розі сусіднього виступу. Був зовсім вичерпаний та зомлілий. Коли ми зближалися, орлята кинулися на нас. Раджу, що був найближче, один із них дзьобнув у палець, з якого почала текти кров. Орлята були якраз між нами та Рябошийкою, тому нам не залишалося ніщо інше, як перелізти ще одну вищу скелю, щоби дістатися до Рябошийки з другого боку. Не перейшли ми ще шести ярдів, коли Гонд дав знак, щоби ми сховалися, як це ми були зробили підчас першої мандрівки. Ледви ми сховалися під смереку, побачили одного зі старих орлів, що з легким шумом зближався і з острим свистом сідав у гніздо. Хвиля жаху пролетіла цілим моїм тілом, коли хвостом легко зачіпав об наше дерево й я почув свист вітру в його крилах.

Я хотів би зазначити, що коли хтось думає, що орел закладає гніздо на неприступних і опущених скелях, помиляється. Могутній птах, чи звір не мусить так обережно вибирати собі місце для своєї хати. Може дозволити собі на деяку недбалість. Гніздо так великого птаха мусить бути просторе, щоби міг легко складати та розкладати крила біля своєї хати, а таке місце ніколи не буває занадто неприступне. Орел не має здібности будувати собі гніздо. Вибирає собі виступ, що сторчить зі скелі, де вже природа виконала дві третини його завдання. Тільки одну третину праці виконує орел, а ця праця полягає лише в тому, щоби нанести галузок, листя і трави на тверде ложе, де висиджує яйця. Про це все ми довідалися, коли вилізли зі схованки і другий раз спостерігали гніздо з віддалі. Не було сумніву, що це наші старі знайомі молоді орли та їх мати. І тепер, хоч орлята були великі, мати зі звички ховала кігті, щоби ними не пошкратити дітей. Але тільки на хвилину. Коли побачила, що діти біжать їй назустріч, висувала знову кігті й сідала на виступ. Орлята, хоч не мали б сьогодні так називатися, бо вже були зовсім опірені, прибігли й сховалися під її широко розпростерті крила. Але малі хижачки не здержалися там довго, не мали бажання пеститися, бо були дуже голодні, але... о горе! Мати не принесла нічого. Відвернувшись від неї сіли проти вітру й чекали.

На знак Гонда ми всі піднялися та пішли шукати Рябошийку. За годину зайшли ми, тихо як ящірки, з другого

боку орлиного гнізда. У ніс вдарив нас страшний запах костей і гнилого м'яса. Це доказує, що орел, хоч є королем птиць, не такий чистий і дбайливий, як голуб. Скоро після цього знайшли ми Рябошийку та старалися загнати його до клітки. Був щасливий, що нас побачив, але клітку оминав. Темніло, тому я кинув йому жменю сочевиці. Коли дзьобом і був зайнятий їжою, я поспробував зловити його. Це так перестрашило нещасну пташку, що відлетіла. Плескіт його крил привабив орлицю. Розглядалася з дрожачим дзьобом і з майже розпростертими крилами. Відразу затихли всі голоси в джунглях — орлина мати виплила. Ми відчували, що Рябошийка пропав. Нараз упала на нього тінь. Я думав, що це тінь орлиці. Але тінь спочила на ньому тільки на хвилину, а потім пройшла. Але Рябошийка охоплений смертельним страхом і гнаний грізним жахом, утікав кривульками геть, аж зник нам із очей. Ми були переконані, що Рябошийці прийшов кінець. Гонд запевняв, що знайдемо його за декілька днів напевно і тому ми постановили здержатися ще якийсь час.

Ніч зближалася, тому ми мусіли знайти для себе захист під кількома смереками. Рано сказав нам Гонд, що для малих орлів настав день першого лету. На закінчення свого викладу додав: «Орли ніколи не вчать своїх дітей літати. Вони знають, коли молоді є вже здібні до лету і тоді покидають дім назавжди».

Цього дня стара орлиця не вернулася до гнізда. Коли надійшла ніч, орлята втратили надію на поворот матері і залізли в середину гнізда. Була це пам'яттигідна ніч для нас. Ми були на такій висоті, що не мусіли боятися нападу якогось чотириноного хижака. Тигри й парди сходять з гірських висот не тому, що бояться, але як і всі звірята, шукають удолині здобичі. Антильопи, олені, тури й дикі кабани пасуться в долинах і джунглях, густо порослих травою, а що трава, молоді паростки, соковиті галузки ростуть на березі рік, тому хижакі, що пожирають трав'яних звірят, вишукують їх на тих місцях. Тому у високих горах не буває багато хижаків, живуть там лише птиці і декілька малих звірят, як дикі коти, скельні гадюки та білі парди. Також і як, що тут заступає корову, мало коли вилазить так високо і ніколи у великих стадах. Тут і там можемо бачити декілька кіз. Ніч пробігла без ніяких драматичних пригод. Над ранком відчули ми такий холод, що тряслися цілим тілом. Не можна було й думати про спання. Я загорнувся у всі свої коци та й уважно прислухався і спостері-

гав, що діється. Була напружена тиша, як до крайности натягнена шкіра на бубні, з якого й найменший подих вітру викликав би звук. Зі всіх боків огортала мене прониклива мовчанка. Деколи хрустіло осіннє листя, коли на нього м'ярко скочила дика кітка з недалекого дерева. Але цей звук відразу падав немов камінь у цю тишу, що постійно зростала. Звільна блідли зорі одна по одній. Таємничість поглиблювалася, аж врешті щось, наче бренькіт шаблі залунало з орлиного гнізда. Світало... знову повторився цей самий звук шаблі. То молоді орли вирівнювали крила дзьобами, як людина, що витягається, коли збудиться зі сну. Враз почув я якийсь галас знедалека. Це здається орлята виходили з гнізда на виступ. За хвилину чути було й інші звуки. Це бузьки летіли над головою, а далі журавлі тягнули ключами на небозводі. Тиша була перервана недалеким ревінням яка, що неначе рогами роздирав шкіру на бубні. В долині віталися пташки між собою. Врешті біле світло залило верхи Канчінджінгу. Виступив шпиль Макаля з величезним опалевим кругом за головою. Нижчі вершки пасма, високі як М. Блянк, вдягнулися у покров молочного блиску. Зариси та барви скель і дерев виринули разом. Орхідеї дрижали обтяжені ранньою росою. Вкінці сонце, як лев вискочило на плесо неба, а обрій оточений сніжнобілими баштами, кривавився кармазиновим вогнем.

Гонд і Раджа, які також не спали, повставали. Потім Раджа, браман добре вишколений і ознайомлений зі святим письмом, заспівав по санскритському ведську молитву до Савітари — сонця.

«О, квіте східньої мовчанки,
Йди відвічною своєю дорогою, людьми непоскверненою!
Продовжуй свою безпорошну стежку вічної тайни,
Дійди до золотого престолу Бога та будь нашим заступником перед Його мовчанням та німим милосердям!»

Молитва подразнила орлів, непривиклих до людського голосу. Але ще заки вони розсердилися, ми скінчили свій малий обряд і сховалися під карликувату смереку. Орлята, опущені й голодні, розглядалися старанно по обрію, шукаючи матір, то знову переносили зір вниз на сойок та папуг, дрібних як колібри. Вдалині летіли гуси через засніжені гірські шпилі, на яких зупинялися ночувати. Кожним розмахом своїх крил зменшувалися, аж врешті зовсім розплилися у просторі. Година за годиною минала, але орлиця не з'являлася. Орлята були все більше й більше голодні і тому

неспокійно кидалися у гнізді. Звідси доходив щораз більший галас, аж врешті одно орля зневірене покинуло свою хату і почало спинатися по скельній стіні. Лізло все вище й вище, не вживаючи крил. Тимчасом минув полудень. По старих орлах не було й сліду. На наш погляд орля, що залишилось у гнізді була самичка, бо було менше. Сиділо проти вітру, вдивляючись у далечінь. Хоч це може й дивно, але я не бачив досі гімалайського орла, що не сідав би проти вітру і то від народження аж до хвилини, поки навчиться літати. Сестричці надокучило ждати самій у гнізді, тому пустилася в дорогу за братчиком, що сидів уже на вершкуні скельної стіни високо над гніздом. Також і він був звернений до вітру. Коли сестричка вилізла до нього, розвеселилися його очі, був радий, що не є сам, а погляд на сестричку давав йому можливість хоч на хвилину забути про сумне питання лету по їжу. Ніколи я не бачив, щоб орли вчили своїх дітей літати. Тому орлята відважуються розпростерти крила аж тоді, коли голод примусить їх до того. Старі орли добре це знають, і тому, коли прийде відповідна хвилинка, а їх діти дозріють, відлітають назавжди.

Сестричка з трудом вилізла і сіла біля братчика, але не було там місця для двох. Не могли вдержати рівноваги на скельному виступі і сестричка мимоволі штовхнула свого брата. Вмить розпростер крила, а вітер підняв його вгору. Висунув кігті, щоб задержатися, але вже було пізно. Був уже дві стопи над скелею, тому замахав крилами і вилетів угору. Опісля спустив хвіст, що був йому кермою, та й колихався з боку на бік, зі сходу на південь і знову на схід. Гойдався над нами і ми чули, як вітер свистав у його крилах. В ту ж мить тиша заволоділа довкіллям. Комахи затихли, крилики залізли до своїх дір, здавалося, що й листя мовчки слухає удару крил нового повітряного короля, що летів усе вище й вище. Орел мусить високо літати, бо лише з висоти може бачити те, чого шукає. Зайчика, що скаче по землі, він побачить із висоти трьох тисяч стіп і звідти стрімголов падає на свою жертву, яка страхом прикована до землі, з жахом очікує свого ворога, аж поки гострі кігті не вп'яляться в її тіло.

Коли сестричка побачила, що брат відлетів, злякалася самоти і також розложила крила. Вітер, що дув з долини виніс її на гору і вона плила в повітрі, хвостом керуючи лет до свого брата і за декілька хвилин обое зникли нам з очей. Ми покинули це місце, щоби далі шукати Рябоший-

ку. Може все ж таки вернувся до Дентаму? По дорозі шукали ми його в кожному лямайському монастирі та лицарському замку, що були пристанями в попередній його мандрівці.

V.

Коли ми зійшли з гір до пустих сумовитих ярів, опинилися в густій темноті, хоч була тільки третя година пополудні. Причиною цього були довгі тіні, що падали з високих гір, попід якими ми йшли. Холод підганяв нас. Як тільки ми зійшли яких тисяч стіп у долину, повітря значно потепліло, але зі скорим приходом ночі теплота знову впала і проникливий холод приневолював нас шукати захисту у близькому лямайському монастирі. Був це гірський монастир, де ляма — буддійські монахи — великодушно запропонували нам гостинність. Говорили з нами лише три вечері і потім, коли вели нас на ніч до призначених чам комірок. Вечорі проводили в роздумуванні.

Монахи призначили нам три малі келії, витесані у скелі, перед якою зеленів травник, обгороджений плотиком. При світлі ліхтарів, що мали ми зі собою, побачили, що в кам'яних келіях є лише солом'яні сінники. Одначе ніч скоро минула, бо ми були дуже втомлені. Заснули скоро, як діти в обіймах матері. Біля четвертої години рано численні кроки збудили мене зі сну. Я встав і подався у тому напрямку. Здалека побачив ясні світла. Вийшовши по скельних східцях, побачив я головну каплицю лямайського монастиря — широку яскиню під навислою скелею — відчищеною з трьох сторін. Там стояло вже вісім лямів, що тихо поставили ліхтарні й сівши зі схрещеними ногами на землю, погрузилися в роздумуванні. Сіре світло падало на їх сині ризи та бронзові обличчя, з яких світилися любов і спокій.

По хвилині їх начальник промовив до мене:

— «Від найдавніших часів є нашим звичаєм молитися за тих, що сплять, а тому, що люди, коли сплять, втрачають свідомість своєї волі, ми молимося, щоби вічне милосердя їх очистило. Молимося, щоби пробудившись, згачали день з наміром жити в чистоті, ласкавості, та статечності. Хочеш роздумувати з нами?»

Я радо погодився. Ми сіли й молилися за співчуття до всього людства. І ще сьогодні, коли досвіта пробуджуся, молюся за очищення думок усіх тих, що сплять.

Коли розвиднілося, побачив я, що ми сидимо на скельному обриві, а внизу чорніла стрімка та глибока проіасть. Звук срібних дзвінків розлягався м'яко раннім повітрям. Дзвінок біля дзвінка, срібний та золотий, звучав ніжно і наповняв простір милозвучною музикою. Це монахи вітали післанця світла. Сонце зростало, як голос сурми, що голосить побіду — Світла над темнотою і життя над смертю.

В долині при сніданні зустрівся я з Раджою та Гондом. Тоді тільки сказав нам монах, що нас обслуговував:

— «Ваш голуб прилетів сюди вчора і шукав захисту». Потім точно описав Рябошийку, щодо розміру, барви та форми його дзьобика.

Гонд запитав: «Як знаєш, що ми шукаємо голуба?»

А плосколобий ляма і не рухнувши бровою, відповів спокійним голосом, неначе це само собою розумілося: «Можу читати ваші думки...» Він додав ще: «Коли будете молитися Вічному Милосердю дванадцять років по чотири години денно за благо людства, наділить Воно вас силою читати думки людей, особливо тих, що сюди приходять.. Вашого голуба ми прийняли під стріху, накормили і вилікували від страху».

— «Вилікували від страху, шановний Отче?» запигзв я. Ляма підтвердив зовсім просто: «Так, він був дуже пере-страшений. Я взяв його в руки, погладив по голівці і приказав йому, щоби не боявся. Вчора вранці я його випустив. Нічого злого вже його не стріне».

— «Виясни нам шановний Отче, як можеш це так певно знати?» — питався привітно Гонд.

Божий слуга відповів йому так: «Знай, о цінносте між ловцями, що ворог не буде нападати, ані забивати звіря чи людину, поки йому не вдасться їх злякати. Я бачив, що й крілики втікли від хорта чи лисички, поки ними не оволодів страх, бо страх затемнює розум, паралізує самовпевненість. Той, хто дозволить, щоби страх оволодів ним, жеться сам в обійми смерти».

— «Але як оздоровити настрашеного птаха, Отче?»

На те питання, що поставив Раджа, старець відповів:

— «Коли ви самі не будете боятися і збережете продовж декількох місяців не лише чисті думки, але й сон не-посквернений боязню, то потім, коли чоگونهбудь живого діткнетесь, позбудеться всякого страху. Ваш голуб вилікуваний, — бо я, що вже скоро двадцять років не почував боязні ні в думках, ні в ділах, ні в снах, держав його в ру-

ках. Сьогодні ваш любимець є в безпеці, нічого злого йому не станеться».

Зі спокійних переконуючих його слів, виголошених без якоїнебудь риторичної величавости, я відчув, що Рябошийка дійсно живий та здоровий. Щоби не тратити часу, ми попрощалися з монахами і подалися дорогою на південь. Хочу вам сказати, що й я твердо вірю у правдивість слів лями. Коли ви молитесь кожний день за інших людей, даєте їм можливість почати день з думками чистими, відважними та повними любови.

Ми йшли скоро до Дентаму. Країна була вже тепліша й більше знайома нам. Осінь, яка там в горі розмалювала листя карміном, золотом, черешневою та мідяною барвою, тут удолині ще настільки не розвинулася. На черешнях ще висіли овочі. Мох густо покривав дерева, а вітер сипав на нього пилки з пурпурових і багряних квіток орхідей, широких як долоня. Білі келихи дурману потіли росистими перлами в гарячих проміннях індійського сонця. Дереватавали вищі й могутніші. Стовбурі бамбусів, немов мінарети, тягнулися до неба. Пнучі рослини, товсті як гадюки, розповзлися по дорозі. Пільні коники цвіркали, а сойки скреготали. Тут і там зграя зелених папужок засяла на сонці своєю ізмарагдовою красою і зникла у просторі. Комах збільшувалось. Величезні оксамитно-чорні мотилі літали цілими роями з квітки на квітку, а безмежна кількість дрібної пташні ганялася за комашнею. Найрізноманітніші комахи кололи нас острими жалами. Кожної хви-

Часто прикладав Гонд вухо до землі та слухав... (стор. 28).

лини мусіли зупинятися, щоби відповзла гадюка, яка перехрещувала нам дорогу. Коли б не було досвідчених очей Гонда, що знав, якою дорогою звірята приходять і відходять, ми давно були б задушені коброю, або забиті бізоном. Часто прикладав Гонд вухо до землі та слухав. За декілька хвилин казав: «Перед нами йдуть бізони. Почекаймо аж перейдуть!» І зараз після цього ми чули зловісний гупіт їх гострих копит. Але все ж таки ми досить скоро поступали вперед і задержувалися тільки на пів години підчас їжі.

Врешті прибули ми до границі автохтонної держави Сіккіму, якої долина блистіла дозріваючим червоним просом, зеленими помаранчами і золотими бананами.

Скоро після цього побачили ми незабутню картину. Під нашими ногами на вузькій караванній дорозі палало повітря неначе веселка. Спека була така палюча, що повітря мінилося барвами. Ледви пройшли ми декілька ярдів, як велика громада гімалайських бажантів з голосним шумом вилетіла перед нами з кущів. Їх крила, як павячі пера, блистіли в гарячому повітрі. Ми йшли далі. За хвилину друга згря вилетіла, але на цей раз, були це сірогніді птиці. Я дивувався, тому просив Гонда пояснити мені. Відповів:

— «О, любимче богині щастя, чи не бачиш, що в тому напрямку поїхав караван з мішком проса? Мабуть в одному мішку була дірка й декілька горсток проса посипалося по дорозі, поки не зашили мішка. Птиці прилетіли, щоби просо видзьобати, а ми їх сполошили».

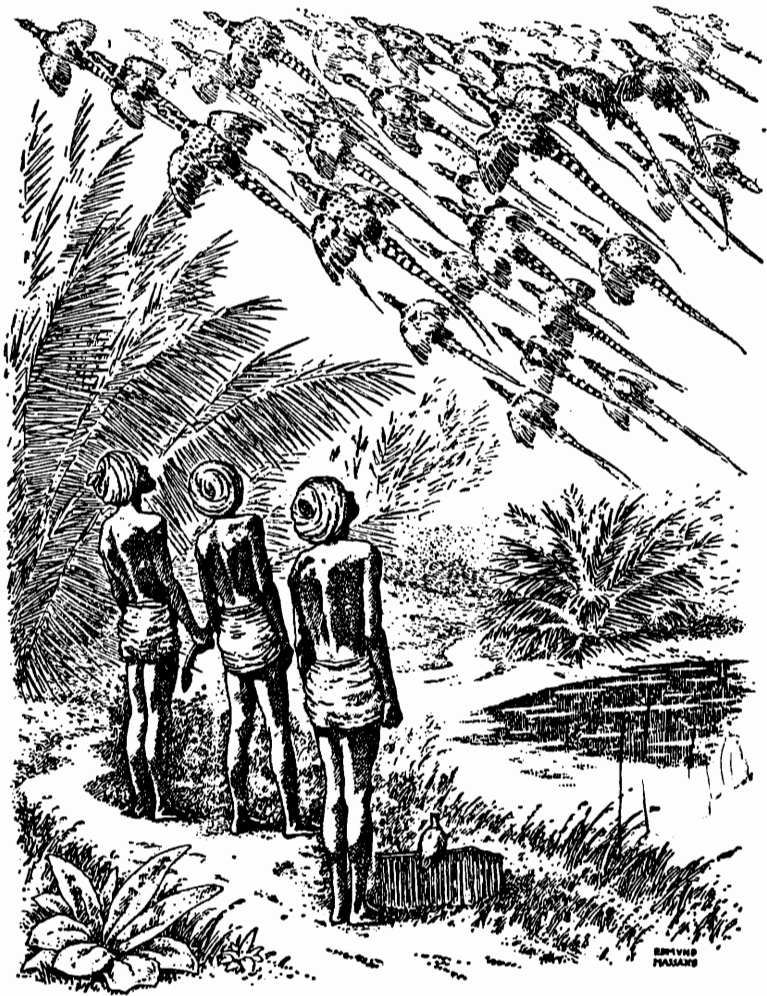
— «Але, королю мудрости», питав я, «чому самці пишляються такою красою, а самички є лише сірогніді? Що ж, природа є приклонницею тільки самців?»

Гонд пояснив мені так: «Кажуть, що природа поділила всі барви між птицями так, щоби захищали їх перед ворогами. Але хіба ти не спостеріг, що ті бажанти є такі прекрасні, що їх може побачити та вбити навіть сліпий».

— «Справді?» — дивувався Раджа.

Гонд продовжував: — «Доказом цього є те, що живуть на деревах і літають на землю тільки тоді, коли є дуже велика спека, бо в нашій соняшній Індії повітря два цілі над землею буває таке розпалене, що хвилюється тисячами барв, а піря бажанта також грає барвами веселки. Таке різнобарвне повітря дуже добре скриває бажантів перед ворогами. Перед хвилиною ми мало не наступили на них, тому що зовсім зливалися з дорогою».

— «Тепер розумію, питав далі Раджа, але чому самиці

**Велика громада гімалайських бажантів з голосним шумом ви-
летіла перед нами... (стор. 28).**

бажантів є лише сірогнідої барви, й чому не відлітають разом зі самцями?»

Гонд відповів без вагання: «Коли ловець несподівано пристрелить, самці враз вилітають, щоби втікти від шроту. Опірння самичок є однакової барви з ґрунтом, на якому сидять. Коли зблизиться мисливець, ховають своїх дітей під розпростерті крила, які своєю барвою зовсім зливаються з доквіллям. Як потім ловець йде шукати вбитих самців, самичка з дітьми втікає до найближчої гущавини. Але й тоді, коли молоді підростуть, уже не ходять з батьками, матері розкладають крила і присідають до землі, як зближається небезпека. Самопожертва стає для них уже привичкою. Так поводитися, коли ми до них підійшли, але як усвідомили собі що не мають кого захищати, рішилися, бідненькі, піднятися, хоч погано літають».

Коли вже сутеніло, знайшли ми притулок у хаті одного сіккімського шляхтича, якого син був нашим приятелем. Там найшли ми також сліди Рябошийки, який бував у їх домі вже декілька разів передтим. Тут наївся він проса, написся води та викупався. Також тут прочистив собі крила, бо залишив по собі два блакитні пір'ячка, які мій приятель, тому що були гарної барви, заховав собі. Побачивши їх, моє серце забилося з радости і тому цієї ночі я заснув в мирі і зі спокоем у душі.

На другу ніч спали ми в короні розложистого дерева, посеред глибокої джунґлі. Я згадував гостинність і добру вигоду в хаті сіккімського приятеля.

Уявіть собі, що ви цілий день мандруете, а потім ночуете в галузях могутчого фігового дерева, у серці небезпечного джунґлі. Ми шукали високе та сильне дерево, куди не досягнув би хоботом слон та навіть два дорослі самці не перекинули б його своєю вагою.

Врешті вдалося нам найти відповідне дерево. Раджа виліз Гондови на плече, а я знову на Раджу і вмить дістався на горішне галуззя, що було грубе, на людський кадовб. Я сів на одну з них і спустив у долину мотуз'яну драбину, яку ми завжди зі собою в джунґлі брали. По драбині виліз Раджа, а за ним Гонд і сів між нами.

Враз завважили ми, що під деревом, де перед хвилиною стояв Гонд, засвітилися два зелені вуглики біля себе. Ми знали, кому вони належать. Гонд сказав легковажно: «Коли б я в долині задержався хоч дві хвилини довше, був би мене цей перістий молодець убив!» — Коли тигр побачив, що жертва йому вислизнулася, заревів громом і бив

хвостом неначе мітлюю. За хвилию запанувала напружена тиша, яка ніби придушила всяке гудіння комах і голоси малих звірят. Тиша ширилася простором, падаючи все нижче, аж врешті обняла й землю і здавалося, що сгиснула в своїх обіймах й коріння дерев.

Щоби ми вночі не попадали з дерева, обгорнув Гонд мотузяну драбину довкола свого поясу, опісля довкола Раджового і врешті мого, а другий її кінець прив'язав до дерева. Ми по черзі пробували, чи драбина видержить нашу вагу. Врешті полягали. Руки Гонда служили нам замість подушок.

Коли ми забезпечили себе, зосередили свою увагу на тому, що діється довкола нас. Тигр уже зник. Нічні комахи знову почали гудіти і замовкали тільки тоді, коли тяжкі тіла звірят падали з недаликих дерев. Були це леопарди й чорні парди, які в день на деревах спали, а тепер зіскакували за здобиччю. Коли вони віддалилися, жаби почали рахкати, комарі гудіти, а сови пугукати. Звуки й голоси вникали до вух, як промінь соняшного світла до незабезпечених очей. Під нами пробіг дикий кабан, рвучи й ламаючи все перед собою. Тихий і зловісний шелест, що нагадував звук веретена, щораз більше зближався і врешті... перейшов помало під нашим деревом та й затих. Ах! як нам полегшало! Це була гадюка, що лізла до води. Ми затаїли віддих і замовкли, неначе кора дерева, в якого короні ми ховалися, бо Гонд боявся, щоби наш віддих не зрадив гадюці присутність людей у звірячому царстві.

За хвилию почули ми тріск галузок, слабкий як луск

Коли тигр побачив, що жертва йому вислизнулася, заревів громом і бив хвостом неначе мітлюю... (ст. 30).

пальцями. Був це олень, якого роги заплуталися у пнучі рослини, а він шарпав ними, щоби вирватися. Ледви зник, запанувала знову глибока тиша, повна очікувань. З багатьох звуків залишилися тільки три: гудіння комах, короткий стогін оленя, якого мабуть гадюка душила біля води й вітер над головою. Надходили слони великим стадом. Біля нашого дерева гралися. Було чути скавуління слонячих матерей, хрокання самців та дріботання малих слоненят. Не пам'ятаю вже, що діялося пізніше, бо я задрімав і снилося мені, що я голубячою мовою розмовляю з Рябошикою. Нараз хтось затряс мною. Я перелякався. Це був Гонд, який зашептав мені до вуха:

— «Не можу тебе довше держати на руці, пробудися! Грозить нам небезпека. Один слон залишився позаду. Він не має нічого доброго на думці. Ми не є так високо, щоби не досягнув нас своїм хоботом. Як тільки втягне його вгору, занюхає нас. Дикі слони ненавидять людину і бояться її. Як тільки нас почує, залишиться тут навіть цілий день, щоби вислідити, де ми находимосся».

Гонд не помилявся. В блідому світлі раннього світанку я міг побачити якусь гору, що рухалася під нашим деревом. Слон переходив від одного дерева до другого, скубаючи соковиті галузки, які ще осінь залишила. Мабуть був голодний і хотів ще доволі наїстися цих ласощів, таких дорожчих у цій порі року. Але видно цього йому було мало. Оперся передніми ногами об пень сильного дерева та й розмахнувся хоботом. Виглядав при цьому як величезний мамут. Його тіло видовжилося так, що досягав вершка дерева і скубав найсмачніші галузки. Коли обгриз це дерево, перейшов до другого біля нас. Потім задержався біля одного слабшого дерева, перекинув його хоботом, наступив передніми ногами і з тріском зломив. З'їв усе зелене, що на ньому було. Цим галасом сполошив птиць, що перестрашені літали над лісом. Малпи в дикому гальопі скакали з дерева на дерево і перелякано верещали. Слон став на пень зломаного дерева і натягнувши хобот у напрямку до нас, зачепив галузь, на якій ми сиділи. Почувши людину, заскавулів і стягнув хобот. Забурмотівши знову витягнув хобот та старанно втягав повітря близько обличчя Гонда. В цій хвилині Гонд з усієї сили дмухнув слоневі в ніздря. Панічний страх огорнув слона. Думав, що попав у неволю до людини. З трубінням і писком кинувся нетрами джунглів як чорт, ламаючи і роздираючи все, що стояло йому в дорозі. Папужки, мов зелена плахта, вилетіли знов до

неба. Малпи, стогнучи, скакали великими кроками по деревах. Дикі кабани й олені цілими стадами втікали пралісом. Метушня, біганина і тріскотня заволоділи на декілька хвилин джунглями. Ми мусіли ще хвилюк ждати, поки відважилися злізти з дерева, щоби продовжувати мандрівку.

Ще того ж дня дійшли ми додому, бо решту дороги проїхали на гірських кониках, позичених від каравану, що його ми випадково зустріли. Ми були зовсім вичерпані, але забули про втому, коли побачили Рябошийку в нас у Дентамі. Ах, то була радість! Увечорі, заки я ліг спати, згадав на спокійне задоволення ляма, який казав: «Ваш голуб є в безпеці».

VI.

На другий день після повороту Рябошийка знову відлетів. Шукав я його старанно 4 дні, але даремне. Я не міг переживати цієї непевності, тому виправився знову з Гондом у дорогу з постановою найти Рябошийку живого чи мертвого. Ми найняли двох коників, які занесли нас аж до Сіккіму. В кожному селі питали ми про Рябошийку і ці відомості були для нас дороговказом у дальшій мандрівці. Деякі селяни бачили голуба і навіть точно описали. Якийсь ловець бачив його в одному лямаїському монастирі, де загніздився разом із рорисом*) під стріхою хати. Один буддійський монах казав, що бачив його недалеко монастиря в Сіккімі на березі ріки, де гніздилися дикі качки, а в ос-

В цій хвилині Гонд з усієї сили дмухнув слоневі в ніздря... (ст. 32).

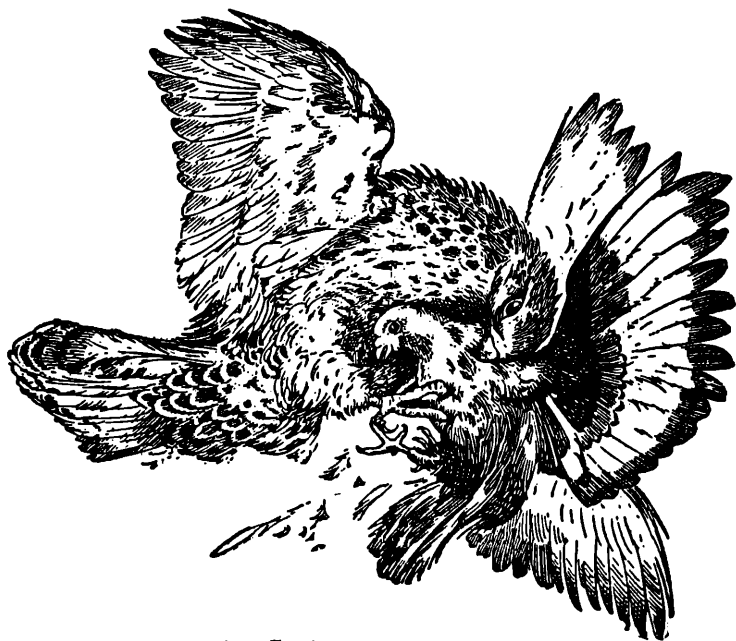
*) рід скельних голубів.

танньому селі, куди ми прибули другого дня пополудні, довідалися ми, що він прилучився до зграї скельних рорисів. Керуючись цими добрими вістками доїхали ми аж до найвищих сіккімських гір і там отаборилися. Наші коники були такі втомлені, як і ми. Не спав я мабуть ані години, коли пробудило мене якесь особливе напруження, що оволоділо довкіллям. Обидва коники стояли остовпілі. У зареві вогню й місячного блиску я бачив, як піднявши вуха, вони насторожено слухали. Навіть хвостами не махали. Також я насторожив слух. Мовчанка цієї ночі не була звичайною тишиною. Тишина є порожня, але мовчанка, що нас давила, була повна тайни, неначе сам Бог, осяяний світлом місяця, ішов так близько, що я міг би діткнутися Його одежі, коли б простягнув руку. Враз коники напружили слух, ніби хотіли зловити відгомін звуку, що ширився ледви помітно нічною тишиною. Велике божество пройшло. Непруження в повітрі ослабло. Можна було відчутти й найменше колихання трави, але знову лише на хвилинку. Коники прислухалися до нового звуку з півночі. Пізніше й я щось почув, неначе подих сплячої дитини. Тишина знов запанувала, але за хвилину нісся повітрям теплий стогін, що падав усе нижче й нижче, як тяжкий зелений листок, відірваний з дерева, що звільна падав на дно води. На обрїю почувся неясний шум, неначе хтось шепотом посилав гарячу молитву до неба. Коники звисили вуха й обігналися хвостами. Я також зітхнув з полекшею. Тисячі диких гусей плили по небозводі. Летіли найменше чотири тисячі стїп над нами, а все ж таки коники почули їх наближення багато скоріше, ніж я.

Лет гусей був передвісником недалекого світання. Я сїв і спостерігав. Зірки гасли одна по одній. Коники почали пастися. Я звільнив їм припони, бо коли ніч минула, не муслі бути прив'язані так близько вогню.

Тишина знову запанувала і вплинула на наших звірят. Підносили голови та слухали. Які це знову звуки вони намагалися вловити? Не треба було довго ждати. На близькому дереві затріпотала крилами пташка, потім друга на сусідній галузці. Одна з них заспівала. Був це співучий горобець, який своїм голосом пробудив природу. І інші співучі птиці хвалилися своїми трелями. Зариси й барви вмиць появилися. Коротеньке тропічне світання пройшло. Гонд встав, щоби відбути ранню молитву.

Цього дня прийшли ми до монастиря біля Сінгалеле, про який я вже згадував. Ляями з радістю розказували нам

**Коли я побачив, як кігті проклятого яструба рвуть тіло моєї
матері, огорнула мене розпука... (стор. 36).**

все, що знали про Рябошийку. Вчора пополудні відлетів він на південь зі зграєю рорисів, що гніздилися під стріхою монастиря. Діставши благословення від побожних лямів, подякували ми за гостинність і помандрували далі шукати Рябошийку. Гори горіли за нами вогнем смолоскипів, коли ми останнім поглядом прощалися з монахами. Перед нами тягнулися глибокі гущавини, що їх розмалювала осінь золотом, пурпурою, зеленню та киноваром.

VII.

В попередньому розділі я згадував про місця й околиці, зв'язані з нашим розшуком Рябошийки. Шукали ми його досить довго, хоч Гонд уже першого дня знайшов слід. Але буде ліпше, коли Рябошийка сам розкаже свою Одисею. Зрозуміємо його легко, коли будемо послуговуватися уявою.

Коли ми верталися поїздом з Дарджілінгу до Калькути, сидів Рябошийка у своїй клітці та розказував нам про своє мандрування з Дентаму до Сінгалеле й назад.

«О, майстре різних мов! Вислухай моє оповідання про блукання бідної пташки! Як ріка має свій початок у горах, так і моє оповідання випливає з висот.

Коли того нещасного дня я побачив, як кігті проклятого яструба на куски рвуть тіло моєї матері, огорнула мене така розпука, що я постановив умерти, але не в кігтях яструба. Коли я вже був призначений на здобич, то хай з'їсть мене король повітря. Тому прилетів я до орлиного гнізда і сів на виступі, але орлята не образили мене. Сумно було в їхній хаті. Батька зловили в пастку й убили, а мати була далеко на ловах бажантів і зайців. Досі живилися орлята тим, що принесли їм батьки, тому не відважилися напасти на мене. Ще й досі не можу зрозуміти, чому ніюдин орел не напав на мене, а в минулих днях я бачив їх досить.

Потім прийшли ви й хотіли мене зловити та зачинити в клітку. Я не тужив тоді за людським товариством і тому відлетів, віддавши себе під опіку богів голубиноного роду. Одначе, я запам'ятав я собі місця й особи, вам милі, та зупинився в них підчас своєї мандрівки на південь від Дентаму. В цих днях — бо я летів лише два дні — напав на мене новоопірений яструб, але я йому дав пам'ятку на ціле життя.

Сталося це так: Коли тоді зранку я летів понад горб-

ками під Сіккімом, почув я свист вітру над головою. Я вже знав, що це значить і тому заграв гарну комедію. В одну мить спинив я лет, а яструбок, що падав на мене, не вцілив, і полетів як стріла вниз, вдаривши крилом об верхок дерева. Я піднявся так високо, що аж тяжко було дихати, тому я знову спустився в долину. Але як тільки побачив мене яструбок, кинувся на мене з лютим скрегогом. Вмить рішився я, перший раз у мойому житті, рятуватися переметами, як я це бачив в мойого батька. І дійсно вдався мені подвійний козлик, після чого я летів угору, як водограй. Яструбок знову схибив і тому приготувався до нового наступу, але й цим разом не пощастило йому. Я летів назустріч. Коли він був уже близько, я декілька разів перекотився і вдарив його так сильно при цьому, що стратив рівновагу. Не знаю чому, але в тій хвилині я почув, що щось тягне мене в долину, на дно землі. Крила мої були ослаблені. Я падав, як падає орел, ударивши яструба по голові цілою своєю вагою. Думаю, що я був цим запоморочений. Також і він падав і пропав десь у лісах. Я сам щасливо пристав на галузці одного дерева.

Аж тепер я догадався, що дістався у повітряний вир. По цій першій спробі я пізнав ще багато таких вирів, але не розумію, чому над деякими деревами повітря так охолджується, що повстає течія, яка пориває у свої обійми птахів, що до неї дісталися. Також мене вже декілька разів захопили ці повітряні течії та кидали мене вгору та вниз. І так я мусів навчитися з ними боротися, але не можу сказати, що я їх ненавиджу. Ні! Перша ж повітряна хвиля, яка мене захопила, врятувала мені життя.

Спочиваючи на дереві, я відчув страшний голод і це гнало мене додому. Летів я як стріла і на щастя ніодного яструба не зустрів по дорозі.

Недавня втеча з кігтів молодого злочинця вернула мені знову попередню відвагу, і тому, коли ти вернувся додому, я сказав собі: тепер коли мій приятель бачить мене живим і здоровим, не буде вже за мене боятися. Мушу знову вирушити в атмосферу, насичену яструбами, щоб там ще раз випробувати свою відвагу. І тільки тепер починається моя «Одисея». Спішив я на північ до орлиного гнізда, а по дорозі задержався в монастирі, де мені вже попереднього разу побожний старець дав благословення. Там знову відвідав я моїх старих приятелів — рорисів. Довго не здержавшись, полетів я далше на північ, перелетів Сінгалеле й дістався врешті до орлиного гнізда, в якого молоді орля-

та вже повилітали. Я мав там вигоду, але приємно мені там не було, бо орли залишають у гнізді різні відпадки з їжі, які напевно повні комах. Удень сидів я у гнізді, а на-ніч ховався в короні дерев, щоб не нюхати страшного запаху у гнізді. За ці два, чи три дні, що я сидів в орлиному гнізді, спостеріг я, що мій авторитет у інших птахів піднявся. Боялися мене, бо думали, що я з родини орлів. І яструби оминали мене здалека. Це додало мені відваги, і тому одного дня вранці, коли я побачив білий ключ птахів, що високо летів на південь, я прилучився до них. Вони не поставилися вороже до мене. Були це дикі гуси, що летіли до Цейльону, або й далі, шукаючи соняшного моря.

Після довшого лету побачили ми тонку, блакитну смужку в далині, зовсім на кінці небесного склепіння. Це був гірський потік. Туди летіли ми, помалу спускаючись по рівній лінії, аж здавалося, неначе сама земля летіла нам назустріч. Скоро після цього цілий полк гусей кинувся у срібlistий потік. Гуси плавали, а я, свідомий того, що не маю болон, між пальцями, потрібних для плавання, сів собі на дереві та й спостерігав. Ти знаєш, які плоскі й негарні дзьоби тих гусей. Аж тепер я розумію, чому це так мусить бути. Гуси вживають їх як кліщів, якими ловлять мушлі та водянні рослини, що ростуть на берегах рік. Кожної хвилини котрась гуска ловила дещо дзьобом, ковтала свою жертву, роздушуючи її у своїй міцній горлянці.

Один гусак знайшов у дірі під берегом рибу тоненьку як гадюка. Зачав її витягати і чим більше тягнув, тим вона тонша й довша ставала. Врешті нещасну рибу добув і кинув нею об землю. Жертва була вже майже мертва. Несподівано приколихався до нього другий гусак, що хотів і собі дістати цю здобичу. Обидва гусаки кинулися один на одного. Сичали, виривали собі пір'я, билися крилами і ногами. В гарячому бою забули про яблуко роздору, аж з'явилося якесь сотворіння (мабуть видра, що закралася з очерету), вхопило рибу та зникло в кущах. Аж тепер гусаки заключили перемир'я, але було вже пізно! Ну, гуси не мають багато розуму... звичайно, як гуси! Проти них ми голуби є правозором хитрости!

Після двоюбою провідник гусей дав сигнал до відлету: Клак-ка-ка-ка-ка..! Всі гуси почали скоро веслувати ногами, щоби набути розмаху до відлету. Ще декілька ударів крилами і зграя вилетіла в повітря. Який це був гарний образ! Ніколи не забуду м'якого шуму їх сильних крил, на-

тягнених ший і тулубів, що точно креслили на синьому небі срібний ключ.

Звичайно від кожного гурту залишався хтось, так і тепер один гусак задержався в потоці, бо змагався з рибою. Коли врешті зловив її, полетів шукати дерева, де спокійно міг би її з'їсти. Враз напав на нього величезний яструб. Гусак піднявся вгору, але невтомний хижак переслідував його. Все вище і вище летіли обидва з вереском. Нагло дійшов до їх вуха слабкий, але ясний клич. То провідник зграї кликав спізненого гусака. Збентежений, не знаючи що робити, загедав у відповідь. Та в ту ж мить риба вилетіла йому з дзьоба і падала як листок. Яструб пустився за нею, але коли вже хотів її вхопити кігтями, пригнався орел, змагаючись із вітром, і кинувся на жертву. Тепер мусів яструб утікати, скільки духу вистарчило, бо була в небезпеці також його шия. Ця картина наповнила моє серце великою радістю.

Якесь сотворіння, мабуть видра, вхопило рибу та зникло в кущах. (ст. 38).

Під розпростертими вітрилами орлиних крил кігті наче блискавка вхопили рибу, і володар повітря у блискучому панцирі з гнідого золота відплив у далечинь, а вітер розгортав пір'ячко на його ногах. А яструб у смертельній тривозі летів усе далі й далі...

Я був радий, що вже нікого нема, бо мав намір летіти караванною дорогою, щоб там надзьобатися зерняток. І дійсно — знайшов я їх трохи. Наївшись, сів я на галузку одного дерева і заснув. Коли пробудився, було полудне. Я вирішив відлетіти до одного гостинного монастиря і відвідати там своїх приятелів.

По дорозі нічого злого мені не сталося, бо я навчився літати обережно. Звичайно летів я дуже високо та пильно дивився як униз, так і на обрій перед себе. Хоч не маю такої довгої шиї, як дика гуска, все ж таки я кожної хвилини дивився і поза себе, чи не грозить мені яка небезпека.

Прилетів я до монастиря якраз тоді, коли лями, стоячи на краю скельної каплиці, благословили цілий світ при заході сонця. Рориси літали довкола гнізда, в якому вже спало троє молодих. Монахи дуже зраділи моїм відвідинам; після вечірньої молитви, мене накормили, а старий, добрий ляма говорив про те, щоб мене благословило Вічне Милосердя. Я злетів з його долоні, не почувавучи жадної боязні. Скріплений тілом і душею вліз я до свого гнізда біля родини рорисів.

Жовтневі ночі бувають у нас холодні. Вранці, коли з монастиря нісся срібний голос дзвіночків, молоді рориси вправлялися в літання у близькій околиці, а я зі старими рорисами мусів летіти дуже далеко, щоби стрясти зі себе ранній морозок. Цілий день залишився я з ними, щоби помогти їм приготовитися в дорогу на південь. Я був здивований, коли довідався, що вони знову будуть закладати гніздо на Цейльоні, або в Африці. Я гадав, що збудувати гніздо рориса — це не таке легке завдання. Щоб заспокоїти моє прагнення все знати, вони пояснили мені, як будують собі хату.

VIII.

Щоб описати вам здібність рорисів в будівельному мистецтві, мушу вам сказати, що вони мають для цього дуже невиконану будову тіла. Рорис має малий дзьоб, але дуже широкий рот, який уможливило йому ловити здобич у леті. Тільки деякій комасі вдасться втекти від його широко відчиненого дзьоба. Рорис є малий, тому він не може носити великих тягарів. Не дивно, що його хата збудована з легкого матеріалу, як солома, та дрібненькі галузки, не грубі голки.

Коли я перший раз побачив рориса, думав, що це каліка. Рориси знають, що мають слабенькі ніжки. Не можуть на них ані на землі вдержатися, але зате цими ніжками, як голками, вміють триматися на скелях. Їх кігтики, подібні до гачка на вудці, майже не угинаються. Між пальцями й тілом мають вони зовсім короткі остроги, а тому не мають тієї еластичности, якою визначаються птахи з дов-

гими ногами. Не можна дивуватися, що рориси не вміють скакати. Одинокую доброю прикметою їх ніг є те, що вони можуть удержатися ними на камінних стовпах, мраморних та алябастрових кольонах, чого не докаже ніюдин птах. Я бачив свого приятеля рориса, як він вигідно висів на зовсім гладкій стіні, неначе на якійсь шорсткій площі.

Всі ці невгоди будови тіла приневолюють його шукати місця для гнізда в дірах стін, звичайно під водозбігами. Але там рорис не може нести яечок, бо вони покотилися б на землю, тому він ловить літаючі стебельця й листки та приліплює їх слиною до стіни. Його слина сохне і твердне на повітрі як найліпший столярський клей. Коли гніздечко готове, зносить самичка рориса довгі білі яечка. В рорисів жінки не такі самостійні, як у нас голубів. Наші жінки мають однакові права з мужчинами, а в рорисів завжди самичка має більше турбот. Рорис ніколи не сидить на яйцях. Іноді принесе їй поживу, але поза тим цілий божий день він відвідує інших рорисів. Я радив своєму приятелеві рорисові, щоби взяв приклад із нас голубів, але думаю, що він вважав це за злий жарт.

Врешті наші приготування були закінчені й одного гарного осіннього дня вилетіло п'ять рорисів і я з ними в дорогу на південь. Нашим провідником був батько рорисів. Не летіли ми ніколи по прямій лінії, але робили кривульки на схід, чи на захід, задержуючи при цьому південний напрямок.

Рориси кормляться комахами й мухами, що літають над ріками й озерами. За годину можуть пролетіти п'ятьдесят миль — страшна це скорість для такої малої пташки. Не люблять вони лісів тому, що в леті мусять дивитися вниз за комахами, а тоді легко могли б зломити крило об дерево. Дають перевагу відкритому, ясному просторові над водою. Своїми подовгастими крилами, у формі коси, прорізують вони повітря так швидко, як швидко орел падає на здобич. Уявіть собі цю точність рорисового ока й дзьоба! Літає над водою та ловить комах з такою зручністю, що дорога, якою пролетів, є досконало вичищена від усяких мушок і комарів, що ще перед декілька хвилинами танцювали в соняшному сяйві.

Летіли ми над потоками, ставками та лягунами. Рориси їли звичайно наспіх, а також так і пили, ковтаючи в леті низько над потоком краплини води, тому не дивуюся, що нерядо літають місцями, де щонебудь стоїть їм на перешкоді.

Але те замилювання до просторів має також і свою від'ємну сторінку, бо часто трапляється, що рорис, захоплений ловленням комах, не запримітить нападу шуліки. Разкажу вам про одну таку пригоду з моїми приятелями. Одного пополудня рориси пильно добували собі поживу над широким озером, а я літав довкола, не спускаючи очей з молодих рорисів, коли нараз з'явився шуліка. Я взявши на себе обов'язок стерегти діточок, мусів їх захистити, хоч би за ціну свого життя. Не вагаючись ні хвилини, кинувся я стрімголов вдолину, перекидаючи козлики, аж дістався між ворога й молодят. Шуліка не сподівався такої сміливості від голуба, а також помилився в моїй вазі. Я був найменше на п'ять унцій тяжчий від нього. Вдарив мене кігтями по хвості, вирвав скільки пір'ячок і переконаний, що щось зловив, закружляв у повітрі. Заки усвідомив собі, що видер тільки декілька пір'ячок із мого хвоста, всі рориси були вже в безпечному місці. Це розсердило так малого шуліку, що кинувся на мене зі завзяттям великого хижака. Але його тіло було мале, а його кігті ще менші, тому не могли мені глибоко вп'ялитися в пір'я та шкіру. Я прийняв його виклик на двобій та зробив перемет угору. Шуліка за мною. Я знову вдолину, а він за мною. Так переслідував мене довгий час, поки його крила не почали вмлівати. На кожні два удари моїх крил, він з трудом робив один. Коли я побачив даремні його змагання, прийшло мені на думку дати йому декілька життєвих поучень. Я спускався все нижче й нижче. Плесо озера кожною хвилиною зближалось, неначе летіло на нас. Я кинувся на декілька цілів вперед і натрапив на теплу повітряну струю, яка допомогла мені піднятися знову вгору. Як вам відомо, повітря загіте в ярах і долинах пливе до вищих, холодніших верстов. Ми птиці з приємністю вишукуємо такі струї, коли нам треба стрілою дістатися вгору. Я три рази в повітрі перекинувся, і коли глянув униз, побачив, як шуліка топився у воді. Не пощастило вже йому використати воздушну хвилю. Коли він порядно виполоскався і наковтався води, виліз із трудом на берег і в густих кущах заховав свій сором. Зараз після цього рориси вилізли з криївки і полетіли в дальшу мандрівку на південь.

На другий день зустріли ми диких качок. Вони мали шийки такої барви, як я, а ціле тіло сніжнобіле. Плили за течією гірським потоком, де ловили рибу. Коли проплили досить далеко, зривалися з води і верталися назад на місце, звідки почали ловлю. Так проводили цілий день, літа-

ючи як ткацький човник сюди й туди. Мали дзьоби ще більше плоскі, як дикі гуси, а внутрі зубчасті, так що зловлена риба їм ніколи не вислизнулася. Рориси не дуже любили це місце, бо качки своїми крилами постійно відганяли комах, що літали над водяним плесом. Але все ж таки були раді, що їх побачили.

Якраз їм дякували ми за те, що нас остерегли перед совами й іншими нічними злочинцями. Зближалась ніч, тому ми старалися знайти притулок у таких місцях, куди сови не могли б дістатися. Для рорисів не було тяжко знайти у деревах діри для нічлігу. Я рішив залишитися під широким небом. Ніч запала скоро. Очі мої від утоми злипалися. Темнота за темнотою скупчувалася на них, як звої чорної матерії. Я віддався під опіку богів голубиноного роду та намагався заснути, але хто міг би заснути при такому совиному концерті над головою. Страх мене опанував перед такою ніччю. Не було години, щоб якийнебудь птах не забідкав від страждання. Сови гукали побідоносно. То шпачок, то індійський соловейко стогнав у смертельному ляку і вмирав у совиних кігтях. Хоч я мав очі зачинені, але слухом сприймав безнастанний пролив крові довкола себе. Ворона закрала, потім друга і третя, здавалося, неначе ціла згряя сполошена і злякана вилетіла й у тьмі вдарилася об дерево та й згнула. Але ліпше вмерти такою смертю, ніж бути зогидженим та роздертим дзьобами й кігтями сов! Враз відчув я присутність ласички й усвідомив собі, що смерть моя близько. Розпука огорнула мене. Я відчинив широко очі, щоби щонебудь побачити. Мляве біле світло заливало околицю. У віддалі шести стіп побачив я ласицю, яка скорчившись чигала на мене. Я вилетів у повітря, хоч грозила мені небезпека від сов. І дійсно, вже зближалосся гукання й вереск декількох сов. Чути було тихий шум їхніх крил. Я пізнав, що летимо над водою, бо вода вертала відгомоном і найслабше колихання нашого пір'я. Не міг я далеко летіти, бо не бачив перед собою більше, як на шість стіп, і тому ждав у повітрі. Але — лишенько! Ті прокляті сови були вже за мною. Я почав перекидатися, а потім кружляв довкола. Одначе сови не перестали мене переслідувати. Я піднявся ще вище. Місячне с'яйво спливало мені з крил, неначе вода. Я міг трохи ліпше бачити і це вернуло мені відвагу. Мої вороги переслідували мене далше, але там угорі світло осліплювало їх, хоч не зовсім. Враз дві сови кинулися на мене. Я метнувся вгору, а обидві сови вдарилися об себе. Кігтями зчепилися й безпомічно тов-

кли крилами. Верещали, як сатани, падаючи стрімголов в очерет на берег ріки.

Тепер я уважно розглянувся та із здивуванням переконався, що я не летів проти місяця, а проти ранньої заграви. Мої очі, паралізовані жахом, обдурили мене. Сов уже не було. Вони мусіли шукати захисту перед промінням сонця, що починало сходити. Хоч я тепер був уже в безпеці, але все ж таки оминав довгі тіні високих дерев, бо ще й тепер могла там чатувати якась сова. Я лишився на верху дерева, куди падало перше проміння соняшного сльва. Блеск звільна розливався все далі й далі, аж врешті біла ріка затремтіла барвами, як око ласиці, що слідкує за здобиччю.

Тут на березі ріки побачив я страшну картину. Дві великі ворони, чорніші від вугілля, дзьобали немічну, зі зажмуреними очима сову, що ув'язла в очереті. Тепер, коли світило сонце, вона не могла відчинити очей. Правда, цієї ночі багато ворон загинуло від сов і тепер вони мали право мститися за кривду, але я не міг на це дивитися, тому відлетів шукати своїх приятелів рорисів.

Я розказував їм про свої страшні переживання вночі, але й вони не могли спати від безнастанного галасу. Коли ми ізнялися, побачив я в очереті мертву сову.

Вранці не бачили ми качок у потоці. Напевно відлетіли раннім ранком на південь, а ми також вирішили продовжувати дорогу. Не бажали ми зустрітися з іншими птицями, бо їм услід летять їхні смертельні вороги — сови, яструби й орли. Щоби оминати всяких неприємних пригод і небезпек, летіли ми цілий день на схід і відпочали в одному сіккімському селі. Ціле пополудне наступного дня летіли ми на південь, а потім знову на схід. Це мандрювання кривульками вимагало довшого часу, але забезпечувало нас від багатьох неприємностей. Одного дня зірвалася буря, і загнала нас до краю з багатьма озерами. Там побачив я цікаву картину: По озері плавала велика згряя качок, кожна з рибою в дзьобі, але ніодна не проковтнула своєї здобичі. Я дивувався, чому вони не піддаються спокусі поласувати рибою. Я покликав рорисів і вони, поглянувши на качок, очам своїм не хотіли вірити.

За хвилину з'явився човен, в якому сиділи два тубільці з жовтим обличчям, монгольської раси. Коли качки їх побачили, веслували зі всієї сили до човна й як тільки доплили, вискакували на човен й чи повірите ви в це? — кидали свій уловок до великого рибальського коша, і знову

кидалися в озеро ловити рибу. Це тривало зо дві години. Ці тибетансько-браманські риболови мабуть ніколи не закидають сітей у воду. Замість того обмотують шнурками качкам горла так міцно, що майже душаться і женуть на воду, щоб довили рибу. А ті, все що зловлять, приносять своїм володарям-людям. Коли кіш повний, рибалки розв'язують качкам горла, а ті миттю кидаються в озеро, щоб наїстися риб.

Ми покинули озеро й полетіли на стернище. Там рориси кинулися на комах, а я на зерно. Коли я був ситий, сів собі на пліт одного рижового поля. Недалеко почув я якесь стукання. Звучало це так, ніби синичка дзьобом розбивала черешневу кістку, щоб видовбати зерно. Коли я зближився до місця під плотом, звідки походив звук, найшов я там гімалаяйського дрозда, що бив дзьобом слимака. Тік-так, тік-так-так! Товк так довго, аж поки не запоморочив слимака. Потім підняв голову, розглянувся, станув на лапки, розпростер крила, намірився і завдав слимакові ще три удари: — так-так-так! Мушля трісла, відслонюючи смачного слимака. Дрозд ухопив його дзьобом, перевірів вагу, зірвався, та й зник у глибині дерева, де його дружина чекала на вечерю.

Решта дороги через поля в Сіккімі минула нам без пригод. Одиною цікавою подією була ловля павичів у лісах. Ці птахи прилітають до гарячих південних країн за стравою і теплом.

Пави й тигри захоплюються взаємно своєю красою. Павич із зацікавленням дивиться на кожушину тигра, а цей знову очарований красою його різнобарвного вахляру. І ось одного дня приніс чоловік у джунглі шматок матерії, помальованої точно так, як шкіра тигра і ніюдин птах не сумнівався, що це справжній тигр. Після цього ця людина примостила на галузці дерева дротяне кільце, та віддалилася. Я сам по запаху матерії пізнав, що це не є тигр, але пави не мають доброго нюху і тому стають жертвами власних очей. Приблизно за годину з'явилася пара павів, яка зі захопленням оглядала штучного тигра, зіскакуючи все нижче й нижче. Були переконані, що тигр спить. Осмілені, підійшли ближче й сіли на галузку з пасткою. За хвилину обоє зловилися на одно кільце. Почали в розпучі страшно кричати. Прийшов пташник, кинув їм на голови чорні каптурі, щоб нічого не бачили. Коли темнота лягла їм на очі, не боронилися вже так розпучливо. Чоловік зв'язав їм ноги, повісив на оба кінці бамбусової тички, положив собі на

рам'я, й відійшов. Довге пір'я маяло перед ним та за ним, як барви веселки.

На другий день я розпрацався з родиною рорисів. Вони полетіли далше на південь, а я радів, що вертаюся додому. Пережиті пригоди зробили мене розумнішим і поважнішим.

— «А тепер» — питався Рябошийка — «скажи мені, Дгане, чому е стільки горя й взаємного нищення між птахами та звірятами? Думаю, що ви, люди, не забиваєте один одного? Правда, що ні? Це мене страшно пригноблює».

ІХ.

Коли ми вернулися до Калькути, ширилася якраз по місті вістка, що загрожує війна десь в Європі. Надходила зима. Мене захопила думка, вимуштрувати Рябошийку так, щоб він міг виконувати службу посильного на випадок, якби його потребувало англійське міністерство війни. Він був призвичаєний до підсоння південно-східніх Гімаляїв, тому міг стати неоціненим посильним для війська на якогонебудь європейському фронті. І сьогодні, коли вживаємо бездротного телеграфу та радія, не обійдеться військо без поштових голубів. Ясно стане вам, коли розкажу, ось яку пригоду.

В навчанні поштових голубів для військової служби мав я свою власну методу, схвалену Гондом. Він їхав з нами аж до Калькути. Гостював у нашому домі два чи три дні, а потім вирішив відійти, кажучи:

— «Не люблю я міста, а Калькута просто лякає мене своїми електричними возами й автомобілями. Коли не зітру якнайскоріше зі своїх ніг пороху цього міста, зробиться з мене врешті стара баба. Тигра в джунглях я не боюся, але про автомобілі я цього сказати не можу. Одно перехрестя новітнього великого міста загрожує більше життю прохожих за одну хвилину, ніж найнебезпечніші праліси за цілий день! Будь здоров! Іду туди, де ліси огорнені серпанком тишини, де повітря не має поганого запаху та пороху, і де туркусовий небозвід не поколений та порізаний телеграфічними стовпами та дротами. Замість гудіння фабричних сирен — буду чути спів птиць, а замість того, щоби спостерігати злодіїв і людей з крісами, глядітиму в обличчя тиграм і пардам. Будь здоров!»

Але заки відійшов, поміг мені закупити ще сорок поштових голубів і декілька вертунів. Мабуть запитасте мене,

чому даю перевагу тим двом породам. Не кажу, що більше люблю вертунів та поштових голубів, але правда, що горлачі, трубачі й інші породи бувають більше для прикраси, ніж для вжитку. Ми мали дома декілька їх, але дуже багато праці це коштувало, заки вони навчилися літати разом із поштовими голубами. Тому я дав перевагу справжнім летунам.

В Індії завелась дивна звичка, яка мені не подобається. Коли хтось продасть поштового голуба, хоч би за яку велику ціну і він втіче від нового господаря та й вернеться назад до першого власника, стає знову його власністю і він не мусить повертати заплачену вартість. Я знав про цей звичай, прийнятий усіми голубарями, тому мусів своїм новим любимцям вщипити любов до себе. Я заплатив за них і не бажав, щоб вони від мене втекли, а для цього я зробив деякі забезпечення. На декілька тижнів зв'язав їм крила, щоб їх вдержати недалеко нашої стріхи. Зв'язати голубові крила, щоб не міг високо літати — це вміння, яке вимагає деякої зручності й ніжних рук. Одним кінцем нитки треба обмотати перше перо крила біля коріння, потім друге і так продовжувати, аж поки ціле крило не буде переплетене ниткою в одну і другу сторону. Оба кінці нитки зв'язується. Це подібне до циркування. Це зовсім неболюча неволя, бо дозволяє голубові розкладати крила, чистити їх дзьобом і махати ними, але літати не може. Я клав своїх нових любимчиків у різні кути стріхи, де вони могли спокійно сидіти й спостерігати нове оточення. Тривало це найменше чотирнадцять днів, поки привикли. Якраз пригадав я собі один випадок з Рябошийкою. Один раз на початку листопада продав я його, але лише тому, щоби переконатися, чи він вернеться до мене, коли його крила будуть вільні.

Два дні після цього прийшов до мене новий його власник і сказав: «Рябошийка втік». — «Як?» — спитав я здивований. — «Не знаю, але я не можу його дома ніде знайти?» — «А зв'язав ти йому крила? Чи міг літати? — випитував я. — «Його крила були зв'язані» — звучала відповідь.

Це перестрашило мене, тому я почав лаяти його: — «О, ти верблюжий брате, братаниче ослів, чому біжиш сюди, а не шукаєш його в сусідстві? Ти не догадався, що він бідненький змагався літати, але тому, що мав зв'язані крила, впав мабуть зі стріхи? Можливо, що вже давно вбитий, або в'їла його кітка. О! який це злочин! Ти ограбив людство,

бо він найдорожчий клейнод між усіма голубами! Ти вбив-
че гордості всіх голубів!» — Так я ганьбив його.

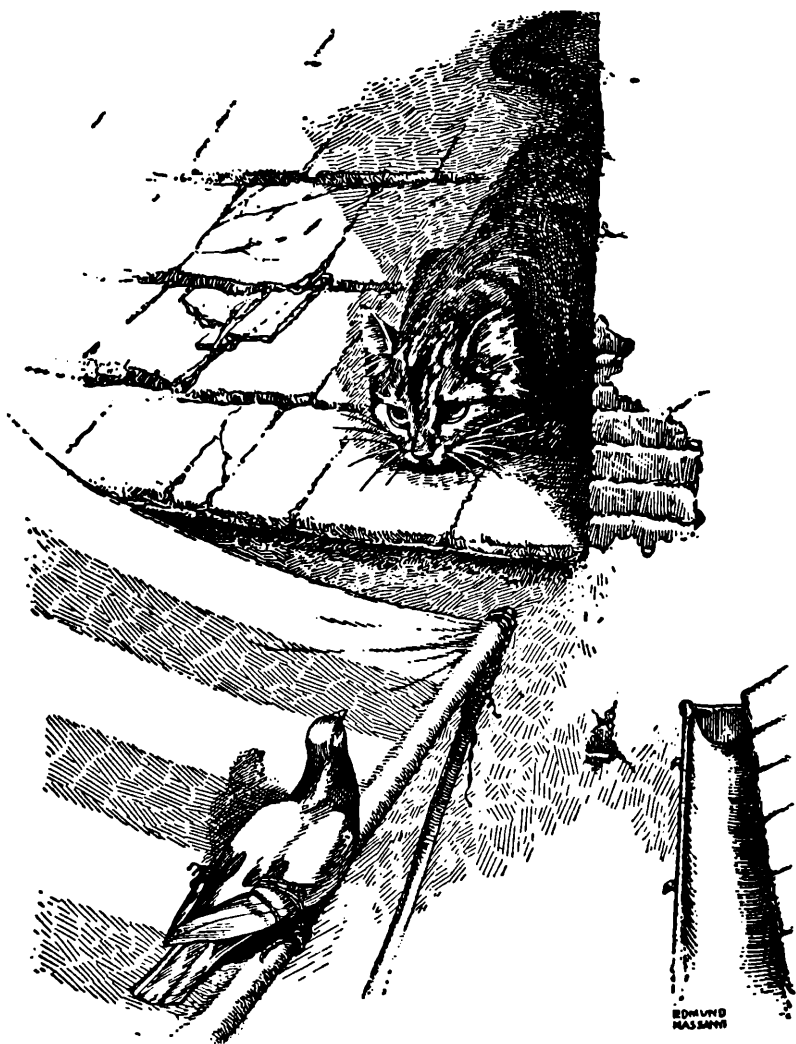
Буря моїх лайок так злякала цього чоловіка, що він просив мене іти з ним шукати Рябошийку. Моєю першою думкою було рятувати нещасного птаха від котів. Втратили ми на те цілий день, але даремно. За цих дванадцять годин проліз я більше брудних вуличок, ніж пізніше за ціле своє життя, бо я вірив, що його ще в останній хвилині висвободжу з пащі якоїсь паршивої кітки. Але на жаль, не можна було його знайти. Цієї ночі вернувся я додому досить пізно і за це дома докоряли мені. Я ліг з прибитим серцем на ліжку. Моя мати, яка відчувала стан моєї душі, не хотіла, щоб я поплив у царство снів з наболілою й неспокійною думкою, тому потішала мене: — «Твій голуб живий і здоровий. Спи спокійно!» — «Де мамочко?» — А вона відповідала: «Коли ти заспокоїшся, допоможуть тобі твої ясні думки. Коли заснеш зі спокоем у душі, твоя спокійна думка його також заспокоїть. А як голуб буде спокійний, тоді його мозок буде добре працювати. Ти ж знаєш любий, який бистрий Рябошийка. Коли він спокійно буде обмірковувати своє положення, переборе всі перешкоди й вернеться додому здоровий. А тепер помолися до Безсмертного Милосердя, щоб ми самі заспокоїлися».

Так сиділи ми огорнені тишиною ночі з пів години, постійно повторюючи: «Я спокійний, спокійне є все, що тут є. Мир, мир, мир будь з нами! — «Om santi, santi, santi!»

Коли я дрімав, казала мені мати: «Не будеш мати злих снів! Тепер, коли у твоїй душі запалав огонь божого миру й співчуття, знайдеш великий спокій. Мир з тобою!»

Без сумніву, наша молитва мала вплив, бо біля одинадцятої години перед полуднем я побачив нараз Рябошийку на небозводі. Плив високо. Як звільнив свої крила, скаже вам сам у голубиній мові. Вжіймо знову образотворчості, замість граматики та уяві, замість словника.

— «О, майстре різних мов» — почав Рябошийка на нашій стрісі — «не міг я видержати довше як один день у домі цього чоловіка! Годував мене тухлими зернятами, а пити давав несвіжу воду. І я маю душу! Чому ж тоді поводився зі мною, як з каменем, чи черепком? Крім цього зв'язав мені крила смердючим шнурком з якоїсь рибальської сітки. Хіба я міг залишитися в такого чоловіка? Ніколи! Як тільки посадив мене на білу стріху свого дому і зійшов зі сходів, я почав тріпати крилами й полетів. Але лишень-но! Тяжкі були мої крила і літання спричиняло мені біль.

Присіла й готовилася до скоку...

(стор. 50).

Я впав на плахту біля вікна одної крамниці в сусідній вулиці. Там я держався, чекаючи помочі. Декілька рорисів летіло. Я кликав їх, але це не були мої приятелі. Потім побачив я дикого голуба і кликав його, але він не відповів мені. Якраз у цій хвилині побачив я чорну кітку, що повзла до мене. Її топасові очі горіли як вуглики. Присіла й готовилася до скоку. Я попередив її і скочив через її голову на виступ, що був п'ять стіп над плахтою. Хоч таке положення мене дуже втомлювало, але я держався напружено, поки кітка не зникла. Я знову скочив і опинився на стрісі. Там я сів, але крило мене дуже боліло. Щоби зменшити біль, натирав я дзьобом пір'я біля самого кореня, одно по одному, аж поки шнурок зісунувся. І так вдалося мені вивільнити одно перце за другим із пут того рибальського бруду, що так смерділо. Ах, це була полекша! Скоро ціле крило було вільне. В тій хвилині чорна кітка знову з'явилася на стрісі. Тепер міг я летіти хоч десять стіп. Я вилетів на гзимс високої будови, де найшов вигідне місце. Звідти я спостерігав злочинну кітку. Нараз присіла й скочила на той кусок шнурка, що я витягнув із крил. Це навчило мене одного: кітку привабив не я, а запах шнурка, що смердів рибою. Зараз почав я звільняти друге крило. До вечора розмотав я половину пер, а коли позбувся останнього смердючого куска шнурка, настала ніч. Я був приневолений чекати на світанок, щоб відлетіти до дому, бо ввечері і вночі літають сови та яструби, а я хотів мати безпечну дорогу повітрям. А тепер я дома, хочу їсти й пити».

Коли я купив нові голуби, першою моєю турботою було дати їм страву і чисту воду. Ніколи не допустав я, щоб голуби мусіли пити воду, в якій купаються. Тому, що крила Рябошийки було чути рибою, відділив я його від інших голубів і дав до окремої будки. Щойно по трьох днях і по трьох докладних купелях міг він бути прийнятний до порядного товариства. Мимохіть згадую, що батько приказав мені повернути гроші чоловікові, від якого Рябошийка втік. Коли маю казати правду, то не мав я тоді бажання повертати грошей, але сьогодні я радий, що послушав свого батька. Продовж двох тижнів, заки я розв'язав крила новим голубам, намагався я здобути собі їхню прихильність хитрістю. Кожного ранку давав я їм зернятка проса й орішки до розпущеної олії, щоби зм'якли. Коли зернятка за цілий день добре насякли олією, поділив я ними справедливо своїх любимців. Ті ласощі так їм смакували, що по двох днях привикли приходити до мене перед п'ятою годиною

пополудні, просити смачні зернятка. Три дні після цього звільнив я їм якнайніжніше крила, зробивши це так чверть години перед п'ятою годиною. Як тільки відчули, що вже на волі, вмить зірвалися летіти. Але коли минуло перше захоплення поверненою свободою, сіли знову на стрісі, чекаючи вечері з горішків і проса. Це сумне, що мусимо здобувати собі довір'я голубів через їхні шлунки, але, на жаль, пізнав я, що багато мужчин і жінок є подібні в цьому до голубів.

Х.

День-у-день вчилися нові голуби літати, все даліше й даліше від нашої стріхи. При кінці місяця я відвіз їх п'ятьдесят миль від Калькути, а коли випустив із клітки, прилетіли всі разом додому. Вів їх Рябошийка. Лише два з них вернулися до попереднього господаря.

Однак не було так легко вирішити питання, хто з них має бути провідником. Про місце змагалися три кандидати і тільки поважний бій між Рябошийкою та двома самцями Гірою та Джагаурем мав вирішити це питання. Джагаур був зовсім чорний вертун. Його пір'я блистіло, як кожушина чорної пантери. Був ніжною вдачі, але не хотів визнати Рябошийку за провідника цілої зграї. Вам мабуть відомо, які сварливі та чванливі бувають поштові голуби. Також і мої любимчики не були інші. Постійно на стрісі надувалися, гордо проходилися, воркотіли і поводитися при цьому так, якби кожний з них був володарем цілого голубиноного царства. Коли Рябошийка думав, що він Наполеон, то Гіра, білесенький поштовий голуб, білий «як ядро соняшного світла» — поетично кажучи — уявляв себе Олександром Великим, а знову Джагаур (чорний діамант), хоч з походження не був це поштовий голуб, поведився як Юлій Цезар і маршал Фош в одній особі. Біля них були ще й інші зарозумілі самці, але ці були вже перед тим у боях переможені одним або другим із згаданої трійки. Тому лише бій міг розв'язати питання необмеженого панування над цілою моєю зграєю.

Одного дня чистив собі Гіра крила, воркочучи при цьому якісь нісенітниці пані Джагауровій, прекрасній голубці, барви чорного янтару, з очима як червоний залізник. Не розказав їй ще багато, як зненацька пригнався Джагаур і кинувся на Гіру. Це так його розлютило, що пустився в бій як чорт. Билися дзьобами, кігтями та крилами. Інші

голуби звільнили місце, де обидва суперники змагалися. Рябошийка стояв над ними спокійний, як суддя при ситківковому змаганні. Врешті по кількох наступах Гіра побідив. Він надувся з безмежної пихи і пройшовся до пані Джагаурової, неначе хотів їй сказати: «Пані, ваш чоловік — боягуз! Подивіться на мене, який я гарний хлопець. Бук, букум, кум, кум...».

Але вона зустріла його холодним поглядом, повним горди й розпротерши крила, відлетіла за своїм чоловіком до будки. Пригноблений та розсерджений такою образою, розігнався Гіра, переповнений гнівом, до Рябошийки, який нічого не сподіваючися, був зразу повалений першим наступом. Гіра клював його і товк крилами так, що Рябошийка, оголомшений, не міг вилетіти. Він утік, але несамовитий голуб переслідував його. Обидва крутилися довкола з такою швидкістю, що я не міг пізнати, хто з них наступав, а хто є переслідуваний. Пір'я летіло на всі боки. Змагальники рвалися дзьобами й кігтями так, ніби їх тіла злилися в одно втілення бішенства. Коли Рябошийка побачив, що таким способом бій не рішиться, вирвався з кігтів Гіри та вилетів угору. Гіра пустився за ним скорим розмахом крил. Три стопи над землею Рябошийка вп'ялив кігті в Гірове горло й почав його душити всією силою, молотячи при цьому крилами, як по бубні, що аж біле пір'я сипалося. Огорнені серпанком вирваного пір'я, скотилися обидва на землю, клюючи себе взаємно з їдкістю подразнених окулярників. По хвилині Гіра ослаб і впав, як відірвана біла квітка на землю. Мав звихнену ніжку, також з різнобарвного комірчика Рябошийки не лишилося майже ніодного пір'ячка. Одначе Рябошийка був радий, що двобій скінчився, бо знав добре, що коли б Гіра не був вичерпав свої сили в бою з Джагауром, не був би він тепер побідником. Але головна річ, що все добре скінчилося. Я обв'язав Гірі ніжку та старанно оглянув, чи не мав де поранень. За пів години після цієї події всі голуби спокійно дзьобали вечерю, забувши зовсім про те, що перед хвилиною сталося. Не було ні дрібки гніву, чи ненависти в їхньому серці — напевно всі були потомками шляхотних предків. Добра етика переважала і між тими найменшими. Не мушу зазначати, що й Гіра прийняв свою поразку, як справжній дженгельмен.

Тимчасом прийшов січень з холодною погодою та ясним небом, а з ним змагання голубів за перше місце. Згряя кожного голубаря була оцінювана чи за вишкіл, чи за да-

лекий лет і врешті за лет у небезпеці. Ми дістали першу премію за вишкіл, але через одну сумну пригоду, про яку згадаю пізніше, не могли мої голуби взяти участі у змаганнях у леті на далечинь та в небезпеці.

Ось як виглядає змагання, в якому оцінюється вишкіл голубів: В умовлений день і час різні зграї голубів вилітають зі своїх хат. Коли досягнуть такої висоти, що вже не можуть почути свисту та інших голосів своїх панів, збиваються в один гурт. Після цього з власної ініціативи вибирають собі одного голуба провідником. Це все діється в повітряних вершинах, де виявляється голубиний розум та інстинкт, а птах, вибраний провідником, і якому після цього всі підлягають, виконує це так, неначе не усвідомлює собі, яка почесна роля йому припала.

Теплота впала на 14° Цельсія. На нашу гарячу Індію був це гарний, свіжий ранок, найхолодніший з цілого року. Небо над нами, як звичайно в зимі, було без хмарок і безмежно віддалене, правдива шафірова недоторканість. Міські дома — рожеві, сині, білі та жовті — виглядали, як армія великанів, що виринала з різнобарвної пропасти воскреслого ранку. Здалека горів обрій золотом і пурпурою. На стріхах домів мужчини й жінки, в одягах барви бурштину та аметисту, у ранній молитві до Бога, витягали руки, благословлячи сонце, що починало сходити. Шуліки та ворони криком наповняли повітря. За скрипінням і гуркотом возів, все ж таки можна було почути милі звуки флейти. В цій хвилині свистом був даний знак, що змаган-

Коли я випустив голубів із клітки, прилетіли всі разом до дому. Вів Іх Рябошийка. (стор. 51).

ня голубів почалися. Кожний голубар зі своєї стріхи зама- хав білим прапорцем. Після цього безмежна кількість го- лубів вилетіла в ясну блакить неба. Крила виносили понад місто зграю за зграєю, барву за барвою. Ворони та шуліки, червоні й гніді, втікали перед громовим наступом десятка тисяч поштових голубів і вертунів. Хоч кожну хвилину голуби підіймалися все вище й вище, але кожний голубар довгий час відрізняв свою громаду голубів від інших. І на- вівь тоді, коли поодинокі зграї злучилися в один сильний полк, що гнався, наче могутній мур крил, міг я по леті пі- знати між усіма Рябошийку, Гіру, Джагаура та ще з деся- ток інших. Лет кожного птаха має щось особливе. Коли го- лубар хотів покликати якогось із своїх любимців, прони- кливо свистав з деякими павзами, що звертало увагу пта- ха, поки ще міг чути цей сигнал.

Пізніше ціла хмара голубів піднялася до такої висоти, що ані голос трубки до них не долітав. Там перестали кру- жляти і почали летіти в поземій лінії. Настало змагання за місце провідника. Тепер, коли голуби постійно міняли напрямок, мусіли ми, голубарі, дивитися напружено вгору, щоби по характерних рисах пізнати того голуба, якому останні довірили провід. На хвилину здавалося, що вести має Джагаур, але як тільки він дістався на чоло зграї, обер- нулися всі на право. Це викликало замішання в їх рядах і як коні на перегонах висунулися наперед десятки зовсім незнаних голубів. Одначе вони скоро один з одним були відштовхнуті. Це повторялося так часто, що нас уже пере- ставали цікавити змагання. Виглядало це так, неначе якийсь голуб невідомого походження мав би виграти місце провідника.

Враз почувлися крики з багатьох стріх: «Рябошийка, Рябошийка, Рябошийка!»..

І дійсно я побачив на чолі величезного полку свого до- рогого голуба — цього провідника між провідниками — як керує зграєю. О! яка це була велична хвилина! А він водив їх від обрію до обрію, а після кожного обороту підіймалися голуби на декілька стіп вище. Аж біля восьмої години рано не було видно ніодної птиці на цілому небозводі. І аж тоді ми, хлопці, звинули прапорці та зійшли в долину, бо час був збиратися до школи. Впòлудне, коли ми знову вий- шли на стріху, ціла хмара голубів під проводом Рябоший- ки пліла по небі. І знову піднявся крик зі стріх: «Рябоший- ка, Рябошийка!» Так, він дістав вінок перемоги, бо вдержався

на місці провідника довше ніж чотири години й як підіймався вгору, так і пристав на стрісі, наче вроджений вожд.

Тепер прийшла найнебезпечніша хвилина лету. На знак впорядчиків змагань, зграя за зграєю відривалася від ядра і вертала до своєї хати. Це відбувалось не занадто скоро. Деякі голуби мусили нести охорону, щоб інші безпечно долетіли додому. Рябошийка зі своєю громадою утворив над ними наче охоронний плащ, під захистом якого верталися задні лави голубів. Таке було завдання провідника! Іншими словами називаємо це — самопожертвою.

Тепер настала найбільш напружена хвилина. Через Індію взимі перелітають на південь орловаті хижачки бази. Це птиці, що подібно як орли, чи соколи, не їдять падлини, а лише те, що заб'ють власними кігтями. Бувають підлі та дуже мстиві — думаю, що це порода орлів гіршої якості — подібні більше до шулік, хоч їх крила не є на кінці розчіхрані. Літають парами, непомітно вище від шулік, що закривають їх своїми тілами перед очима їхньої здобичі, яку таким чином можуть собі легко дістати.

Цього пам'ятного дня, коли Рябошийка здобув славу лаврів, побачив я нараз пару базів, що летіли за шуліками. Миттю вклав я пальці до рота і щосили засвистав. Рябошийка зрозумів мою пересторогу. Враз поставив своїх товаришів у формі півмісяця, а сам заняв чоловіче місце в середині відділу. Гіра й Джагаур, на його наказ, охороняли обидва кінці лави. Ціла група тепер творила неначе одну

Пір'я посипалося в повітрі, тільки Рябошийки пручалося в кігтях хижачки... (стор. 57).

величезну птицю. Після цього всі стрімголов летіли в долину. Завдання, що задержало їх у повітрі, було виконане. Всі інші зграї, з якими ціле пополудне гралися, щасливо дісталися додому. Один з базів, побачивши шалений лет Рябошийкового відділу, кинувся миттю в долину. Коли був на однаковій висоті з голубами, розпростер крила й обернувся проти них. Не була це нова тактика, бо так робив кожний баз, щоб засіяти зерно жаху в ряди зграї голубів. Не можна заперечити, що це їм майже все вдавалося, бо перестрашені голуби забувають тоді про значіння єдності й розпоршуються в дикому замішанні на всі сторони. Не було сумніву, що цього хотів досягнути баз, що наступав, але наш Рябошийка, прискоривши удари крил, підлетів без страху п'ять стіп позад ворогом, повівши за собою цілу зграю. Але ледви пролетів сто ярдів, опинився перед голубами другий злочинець, правдоподібно пані базова. Розпростерла крила, як перед хвилиною її чоловік. Одначе Рябошийка, не звернувши на це уваги, вів свою громаду просто їй назустріч. Це було незрозуміле. Ніюдин голуб досі не відважився на подібний крок, тому пані базова швидко втікала перед таким наступом. Як тільки базова обернулася до них задом, Рябошийка, а за ним усі голуби, кинулися стрімголов в долину. Були вже шість стіп над нашою стріхою, коли враз пан баз, як бомба кинувся між них, просто в середину півмісяця. Розпростер крила, відчинив огнисті вила свого дзьобу, та випускав страшний скрегіт. Це мало свій вплив. Сильний мур голубів був розрізаний на дві половини, з яких одна летіла за Рябошийкою, а друга, охоплена жахом смерті, розсипалася у протилежну сторону. Але Рябошийка поступив так, як справжній вождь у найбільшій небезпеці. Летів за відрізаною частиною перестрашених голубів, аж поки не дігнав їх зі своїм відділом. Знову злучилися в одну громаду. Ледви це сталося, влетіла пані базова, як блиск, поміж Рябошийку й останніх голубів, чим відрізала його від зграї. Голуби, позбавлені провідника, шукали спасіння в утечі, не оглядаючись ні направо, ні наліво. Рябошийка, відірваний від своїх товаришів, був наражений на напади з усіх сторін. Та він не піддавався страхові, а доганяв утікаючих голубів. Але не встиг ще спуститися на десять стіп в долину, як з'явився перед ним знову пан баз. Коли Рябошийка побачив ворога так близько, став ще відважніший і почав перекидатися. Це була щаслива думка. Якби був не зробив цього акробатичного

руху, пані базова вхопила б його ззаду своїми гострими кігтями.

Тимчасом інші голуби зближалися додому. За хвилинку впали на стріху, як дозрілі овочі з дерева. Але один між ними не був боягузом. Навпаки, був втіленням дійсної хоробрости. Був це Джагаур, чорний діамант. Коли ціла зграя голубів сіла на стріху, зробив декілька переметів і дістався нагору. Можна було передбачати, який його намір. Він спішив на поміч Рябошийці. Коли пан баз побачив дру-

гого голуба, змінив свій намір. Покинув Рябошийку і кинувся на Джагаура. Але ви знаєте Рябошийку. Тепер підлетів він, щоб захищати Джагаура. Вмить за ним пігналася скрегочучи пані базова. Одначе вона не могла робити стільки кривульок та поворотів як Рябошийка. Батько баз — доповіднений ловець, — летів усе вище й вище, щоби звідти наступити. Через те Джагаур опинився у великій небезпеці. Ще один невдалий оборот і старий баз здобуде його. Ой, лишенько! Бідний птах зробив помилку. Летів рівно під

старим базом, який якраз стиснув крила і спускався в долину, як блискавка. Не було чути ні звука. А баз падав і падав удолину, несучи смерть. І тоді трапилася найстрашніша річ. Між нього й Джагаура — ніхто не знає як — втиснувся Рябошийка, щоб оборонити свого товариша. Але баз не збентежився, висунув свої кігті та й ухопив ними Рябошийку, хоч не дуже певно. Доц пір'я посилався в повітрі. Ми бачили, як тільки Рябошийки пручалося в кігтях

На церковному подвір'ї читав Раджа щовечора святе письмо та пояснював його зібраним селянам. (стор. 59).

хижака. Неначе гарячим залізом хтось проїхався мені по тілі, так крикнув я в розпуці над бідним моїм голубом. Але це було даремне. Баз кружляв із ним, виносив усе вище і вище, та намагався його сильніше стиснути кігтями. Тут мушу признатися до чогось, чого сьогодні соромлюся. Я так прагнув, щоб Рябошийка залишився живий, що навіть не спостеріг, коли пані базова впала на Джагаура й ухопила його. Мусіло це статися дуже скоро після цього, як Рябошийка дістався у кігті база. Тепер наповнилося повітря пір'ям Джагаура. Ворог держав його міцно і Джагаур ані не пробував вирватися. Але інакше поступив Рябошийка, він постійно виривався з кігтів старого база. Коли пані базова вхопила Джагаура, летіла назустріч своєму чоловікові, неначе хотіла допомогти йому сильніше стиснути жертву. Враз Джагаур почав кидатися в обіймах базової, щоб висвободитися, його прудкі рухи так вплинули на базову, що вона опинилася близько свого чоловіка. Їх крила вдарилися. Баз стратив рівновагу, а тимчасом Рябошийка вирвався з кігтів і падав удолину. За пів мінuti після цього лежав, тяжко віддихаючи, скривавлений птах на нашій стрісі. Підняв я його, щоб оглянути рани. Обидва його боки були наддерті, але не дуже сильно. Зараз відніс я його до лікаря, який оглянув його та обв'язав рани. Тривало це з пів години. Коли я вернувся додому і поклав Рябошийку до клітки, шукав я Джагаура. Але його гніздо було, на жаль, порожнє. Виліз я на стріху і там побачив Джагаурову голубку, що сиділа на стіні та з тугою вдивлялася в небо. Виглядала чоловіка. Рад би я знати, чи вона найшла потіху хоч би в тому, що її чоловік жертвував своє життя за свого хоброго друга.

ХІ.

Рани Рябошийки гоїлися помалу. Ані в половині лютого не міг я приневолити його вилетіти вище ніж десять ярдів над стріхою. Також не літав ніколи довго. Хоч я ганяв його постійно, він не хотів літати довше, як чверть години. Спочатку я думав, що він має хворі груди. Коли дослідженням лікаря виявилось, що груди здорові, приписував я цю неохоту літати серцеві, що могло захворіти після недавньої пригоди. Але й ця думка показалася помилковою після других оглядин лікаря.

Огірчений поступованням Рябошийки. написав я до Гонда довгого листа, в якому описав я йому все, що стало-

ся. Одначе я не дістав від нього відповіді, бо як я пізніше довідався, він водив якраз англійців на лови. Я вирішив сам прослідкувати за своїм любимцем. Кожний день клав я його на стріху нашого дому та спостерігав, але причина його смутку була для мене загадкою. Я втратив уже надію побачити Рябошийку в леті.

З кінцем люття з глибин джунглів прийшла дивна вістка від Гонда. Вона звучала так: «Твій голуб перестрашений. Вилічи його зі страху! Приневоль його літати!» — Але Гонд не писав, як це зробити, а я випробував уже всі способи, щоб примусити Рябошийку літати. Найбільше турбувало мене те, що він трясся жахом, коли на нього впала тінь якоїсь хмари, або пташиної зграї, що летіла по небозводі. Мабуть така тінь викликувала в його мозку уяву база або сокола, що кидаються на нього. Я відчував, як глибоко потрясена думка Рябошийки та як буде тяжко вилікувати його із хворобливого стану. Коли б ми були в Гімалаях, я відніс би його до того святого монаха, який уже один раз вилікував його з подібної хвороби, але тут у Калькуті не було ніодного лями. Я був примушений чекати.

Тимчасом прийшов березень. Рябошийка після повного вилиняння розцвів прекрасно голубо-морською барвою. Не сила описати, який був гарний! Одного дня несподівано побачив я його у дружному воркотанні з вдовою по нещасному Джагаурі. З пробудженням весни й її одяг запишався новими барвами. В соняшному сьйві палало її опалево-чорне пір'ячко, як тропічна ніч засіяна зорями. Я думав, що подружжя між нею та Рябошийкою — хоч і не було би в користь їхніх перших потомків — але мабуть вилікувало б його від страху, а її вирвало б із задумливости, в яку кинула її смерть Джагаура.

Щоб дати їм можливість ближче сприятелюватися, завіз я їх обох у клітці до свого приятеля Раджі, що жив на краю джунглів, двісті миль від Калькути. Село це називалося Гатсіле. Присіло на березі гористої річки, густо порослої пралісом, повним усякого звіря. Раджа був священиком у тому селі. Мешкав з батьками у великому кам'яному будинку. Його предки виконували священичий уряд у тому селі вже десять століть. Біля їх будинку стояла кам'яна церква. На церковному подвір'ї, огороженому високими стінами, читав Раджа святе письмо та викладав зібраним селянам його значіння. А ізза вузької річки з джунглів лунав дикий рев тигра, або трубіння слонів. Було це прекрасне, але й страшне місце. В самому селі не грозила

небезпека, але не треба було йти далеко, щоб зустрінути якогонебудь хижака.

Поїзд, що мене туди привіз, приїхав до Гатсілі вночі. На двірці зустрів мене Раджа з двома слугами. Один з них узяв на плечі мій клунок, а другий ніс клітку з голубами. Кожний із нас мусів нести ліхтар, збудований так, щоб не згас у тропічному урагані. Ми йшли з годину гусаком так, що один слуга був спереду, а другий ззаду. Я запитав Раджу: «Чому ми так обходимо?»

Раджа пояснив мені: — «Весною звідсіль переносяться на північ дикі звірі, тому не можемо йти лісом».

— «Дурниця!» — сердився я. «Ішов-же я цією дорогою десять разів перед тим. Коли ж ми взагалі дістанемося додому?»

— «За пів години...»

Враз залунав страшний крик, неначе земля перед нашими ногами відчинилася і зі страшним ревом висипала вулькан:

— «Гоа-го-го-го-гоа!»

Голуби у клітці збентежено били крилами. Зі страху вхопив я Раджу за плече, але він замість того, щоб мене заспокоїти, сміявся повними грудьми. Вслід за паном і слуги вибухнули сміхом.

Коли сміх затих, Раджа кепкував: — «Так ти вже десять разів ішов цим лісом? Чому ж боїшся малп, перестрашених ліхтарями?»

— «Малп?» — дивувався я.

— «Так» — відповів приятель — «сила-силенна малп мандрує на північ у цій порі року. Ми перелякали їх. От і все. Отже в майбутньому не змішуй вереску малп з ревом королівського тигра!»

На щастя дійшли ми незабаром додому без ніяких інших пригод.

На другий день рано Раджа відійшов служити у храмі, а я вийшов на стріху випустити голубів із клітки. Спочатку виглядали неначе збентежені, але коли побачили мене близько з повною жменею орішків, заспокоїлися й почали їсти. Майже цілий день провели ми на стрісі. Не хотів я їх залишати занадто довго на самоті, щоб чуже оточення не бентежило їх. За тиждень привикли мої голуби до Гатсіле, а також здружилися між собою. Не було сумніву, що я поступив розумно, відлучивши їх обоє від цілої громади. На восьмий день після нашого приїзду до села побачив я нараз, що Рябошийка гониться за своєю приятель-

кою. Голубка летіла наперед, але дуже низько над землею, а Рябошийка за нею. Коли побачила, що він гонить її, піднялася високо, а він далі гнався за нею. Підлетіла ще вище. Але на цей раз Рябошийка зупинився і почав кружляти під нею. Але я бачив, що він знову набирає довіря до себе. Ще минула хвилина і Рябошийка, той правзір голубів, позбувся всякого страху перед небесною блакиттю і був знову, як дома, в повітряних висотах.

На другий день вилетіли обидва голуби ще вище і разом гралися. Але Рябошийка все ж таки не відважився літати так високо, як голубка. Нараз почав спускатися в долину. Це засмутило мене, але бистрий Раджа пояснив мені: «Маленька хмарка закрила сонце. Її тінь упала несподівано на Рябошийку, й перелякала його. Думав, мабуть, що це наступає на нього ворог. Почекай, аж хмарка пройде, а тоді...»

Раджа не помилявся. За кілька хвилин виринуло сонце, а його світло знову спливало з крил Рябошийки. Вмить перестав він знижувати лет і кружляв у повітрі. Голубка, що злетіла за ним у долину, ждала яких стіп над ним. А Рябошийка знову підносився вгору, як орел, вирваний з неволі. Проміння сонця заливало його повинню барв, коли в карлючках та смілих оборотах підносився все вище й вище. Тепер він вів свою товаришку, а не вона його, як це було досі. Так плили вони у просторі — він вилікуваний зі страху, а вона очарована його спритністю та силою.

На другий день вилетіли обое дуже рано. Летіли далеко та довго. За хвилину щезли за горами, неначе сковзнулися по їх вершках на другу сторону.

Вслід за паном і слуги вибухнули сміхом... (стор. 60).

Біля одинадцятої години вернулися, кожне зі стеблом соломи в дзьобику. Приготовлялися будувати гніздо для своєї майбутньої родини. Я хотів уже їхати з ними до Калькути, але Раджа настоював, щоб ми ще тиждень залишилися.

В цьому тижні кожний день робили ми прогульки в небезпечні джунглі за річкою, беручи зі собою голубів. Там випускали їх, щоб випробувати їх орієнтаційний змісл. Рябошийка досягнув знову найвищого лету. Любов до голубки та зміна місця й підсоння виликували його зі страху, тієї найстрашнішої хвороби.

На цьому місці хотів би я додати, що майже всі наші терпіння мають своє джерело в страху, турботах та ненависти. Коли оволодіє нами одно з тих почувань, два другі долучуються до нього. Ані один хижак не вб'є своєї жертви, поки її наперед не перестрашить. Ніодна тварина не загине, поки ворог не оголомшить її страхом. Коротко кажучи, страх убиває тварину ще скоріше, заки ворог завдасть їй смертельну рану.

XII.

В першому тижні місяця серпня, після народження голуб'ят, виїхав Гіра та Рябошийка з Калькути до Бомбаю, звідки відплили з Гондом до Європи на службу війні.

Я був радий, що Рябошийка ще перед від'їздом натішився своїми діточками, бо я знав, що рідко трапляється, щоб не вернувся додому голуб, якого очікує дома жінка з діточками. Це почуття любови між Рябошийкою та його родиною було для мене запорукою, що він виконає дуже добре ролю військового посильного. Ні греміння гармат, ні свист куль не заборонять йому — поки буде живий — вкінці вернутися додому.

Тут дехто міг би зауважити, що батьківщина Рябошийки була в Калькуті, а поле бою на тисячі миль віддалене від цього місця. Це правда, але тому, що він залишив дома дружину з діточками, буде змагатися, щоб живий і здоровий вернувся до свого тимчасового гнізда у Гонда.

Переказували мені, що Рябошийка доручив декілька важних справ із фронту до головного штабу, де очікував його начальник з Гондом. Зрозуміло, що Рябошийка линув передовсім до Гонда, але по декількох місяцях відносився прихильно і до начальника штабу.

На поле бою мусів Рябошийка від'їхати з Гондом, бо я

був ще не повнолітний, і тому нездібний до якоїнебудь військової служби. Підчас подорожі — Гіра, Рябошийка та старий ловець Гонд стали вірними приятелями.

Від вересня до весни перебував Гонд з кліткою в головному штабі; Гіру та Рябошийку відсилали з різними відділами на фронт. Там писали депеші на тонесенькому папері та причіплювали їх до ніжок голубів. Після цього голубів випускали. Рябошийка непомильно летів із тим до Гонда, себто до головного шатра армії. Там депешу розшифровували, а відповідь на неї давав сам головний начальник, який Рябошийку дуже любив і високо цинив його службу.

Але буде ліпше, коли вислухаємо оповідання самого Рябошийки. Так як вражіння з пережитого сну може змалювати лише той, кому снилось, так і деякі свої пригоди мусять розказати нам Рябошийка сам.

«Коли ми переплили чорну воду Індійського Океану й Середземного Моря — поїхали далі поїздом дуже дивною землею. Хоч був ще тільки вересень, земля була така холодна, як південна Індія зимою. Я чекав, що побачу гори зі засніженими верхами та величезні дерева, бо я думав, що ми зближаємося до Гімалаяів. Але на обрію побачив я лише горбочки, що не були вищі, як найбільшого розміру наші бамбуси. Не розумію, чому деякий край є холодний, хоч не є гірський.

Врешті приїхали ми на поле бою. Було це місце за першими лініями, але й там можна було чути греміння й гудіння гармат. А я ненавиджу їх, без огляду на величину й форму. Ті металеві пси, що брехали і сіяли смерть, не

Відплили до Європи на службу світової війни... (стор. 62).

були мені до смаку. За два дні прийшов наш пробний лет. Крім мене й Гіри були там з Калькути ще чотири голуби. Ви знаєте, який бистрий був Гіра! Ледви ми ізнялися над домами якогось великого села, Гіра попрямував туди, звідки гуділо і греміло. Хотів дослідити, що це є. За пів години ми туди долетіли. Ах, це було пекло! З пащі тих металевих псів, схованих під деревами, вибухали величезні огневі кулі, що сичали й вибухали над нами. Перестрашили мене так, що я втівав від них все вище й вище. Але і там у тих небесних вершинах не міг я найти спокою. Несподівано з'явилися величезні орли, що гуділи й ревіли як слони. Коли ми побачили таку страшну картину, негайно обернулися й поспішили до Гонда. Але ті орли! Два з них доганяли нас, а ми летіли все скоріше і скоріше. На щастя, не могли нас дігнати. Пристали на полі зовсім близько того місця, де ми замешкали. Я чув уже смерть за плечима. Ті орли нас можуть і в клітках з'їсти, як ласиці. Але що це? Перестали ревіти й тепер лежали на полі — мертві. Зі шлунків обидвох цих птахів вискочили два чоловіки й відійшли. Мені було дивно, як могли орли пожирати людські істоти? Але як могли ті люди звідти вийти живі?

За хвилину обидва мужчини вернулися з проходу, влізли до середини орлів, які з гуркотом знову ожили й відстартували в далечінь. Я вже не сумнівався, що це повітряні вози для людей і коли я в цьому переконався, відчув деяку полекшу.

Хоч спочатку все довкола здавалося нам дивне й цікаве, зчасом, коли ми вже привикли, — це збуденіло. Не привикли ми тільки до безнастанного греміння й гавкання гармат, яке не давало нам спати. За всі місяці моєї служби у війську ані одну ніч я не спав добре. Не дивно, що Гіра й я спали так неспокійно, як новонароджені гадючки.

Першу пригоду пережив я, коли ніс вістку з фронту, де день і ніч гавкали й плювали вогнем псиська різної величини. Туди взяв мене у клітці, обгорненій чорною матерією, провідник індійських вояків з Калькути. Після довгої мандрівки в мої затемненій клітці — мені здавалося, що це було вночі — дійшли ми до місця призначення. Тепер побачив я довкола себе голі стіни та індусів у турбанах на голові, що лізли неначе гусениці. Над нами літали машинові орли. Тут я навчився пізнавати звуки. Замість одного темного — бу..., бум..., бум..., було тут стільки найрізноманітніших відтінків вибухів, скільки лише вухо може розрізнити. Одначе найважче було зрозуміти розмову во-

яків довкола мене. В ревінні гармат, що заглушали все, звучала їхня розмова, неначе шепіт тихого раннього подиху вітру у травні. Хвилинами здіймали намордник деякому металевому псові, а цей вмить загавкав і довго потім ще плював вогнем. Після відіззався понурий регіт гієни, то знову малі щенята дзявкали — та-та-та-та-та! Цей галас поринав у глибокому скреготі орлів над нами, що літали громадами й шалено гавкали та ревіли, кидаючись на себе, як горобці. Провідник індусів, під опіку якого мене віддали, намірив пащу свого щеняти до неба і враз відіззався: паф-паф-паф з огнем — і глянь! Один із орлів покотився на землю, неначе крілик. Тепер почув я найглибший тон-бум-бум-бзум-бум! Неначе рев тигра величезного розміру розлігся балдахином надземських акордів, придушивши своєю безмежною силою всі останні звуки. Чи забуду я колинебудь жахливий чар цього мамутового органу? Гуркіт цього титанічного тріщання валився як колони підчас поєнї.

Чому краса йде рука в руку зі смертю? Ледви захопила мою душу невисловлена краса цієї надземної симфонії, почали падати довкола нас огненні кулі, неначе злива. Мужчини падали й умирали, як щурі в затоплених дірах. Мій опікун, що був ранений, написав щось спішно на кусочку паперу, причіпив мені до ноги та випустив мене. Я вичитав із його очей, що він у дуже важкому положенні й мабуть хоче, щоб Гонд післав йому поміч.

А ти знаєш мене, мій пане! Я вилетів негайно. Але при погляді в долину кров ціпеніла мені в жилах. Повітря над окопами було суцільним морем вогню. Але як через цей вогонь перелетіти? Я ввів у рух свій хвіст, що служив мені за керму та правив ним на всі сторони. Але куди я не звернувся, скрізь літали надімною міліони горючих човників, що ткали пряху червоного знищення між людьми.

Але я, Рябошийка, син свого батька, я мусів летіти! Я натрапив на теплу повітряну струю, яка втягнула мене до свого виру і кинула вгору, ніби я мав зломані крила і був легенький, як пір'ячко. Крутила мною вгору та вниз, аж поки я не пробив собі дорогу по цій огнистій основі, на якій ткалося все скоріше й скоріше. Але я не хотів нічого бачити, ні чути. «До Гонда, до Гонда!» — казав я собі постійно. І скільки разів я собі це повторяв, гнало мене щось неначе гострим списом вперед і побуджувало до найбільшого напруження сил. Коли я піднявся до п'яніючої висоти, зорієнтувався в положенні, та й летів даліше. В цю

мить куля провертіла та й зломил мені керму — хвіст. Пів хвоста спалила й вирвала. Знаєш, як це мене розсердило! Мій хвіст — це ж моя гордість і слава! Не терплю, щоб мені хтось до нього доторкався, а тут його прострілили! Все ж таки я міг сяк-так продовжувати дорогу, але коли я готовився пристати на землі, почали надімною боротися два орли. Не чув я їх гудіння та не бачив їх голів. Коли б забили один одного, мені було б байдуже, але вони пусти-ли за мною гураган вогню. І чим більше билися, тим біль-ше вогню сипали з дзьобів! Прилягав я до землі, як лише міг. Коли б там були хоч які дерева! Власне дерева там були, але майже всі зістрілені й так скалічені, що сторча-ли з них до неба тільки голі стовбурі, які не могли мене за-хистити. Я мусів літати кривульками довкола цих знище-них кілків, як людина, що втікає перед диким слоном у джунглях. З трудом дістався я додому й сів Гондові на ру-ку. Він перерізав мені нитку на нозі та й відніс мене з ві-стками до головного начальника, якого обличча виглядало, як зріла черешня й пахло ніжним милом. Мабуть, на від-міну від простих вояків, купався та й милився певно три або чотири рази денно. Коли він прочитав записочку, по-гладив мене по голівці й забурмотів, як задоволений тур.

XIII.

Другий раз понесли нас на фронт аж тоді, коли мій опікун індус вилікувався зі свого легкого поранення. Цим разом взяв нас обидвох зі собою — Гіру й мене. Мабуть ві-стку, яку ми мали принести з фронту, була дуже важна, бо інакше не доручали б її аж двом посильним. Певно хотіли, щоб хоч один із нас доніс цю вістку, коли б комусь з нас сталася нещаслива пригода.

Було дуже холодно. Я мав вражіння, що живу в цар-стві леду. Цілий час падав дощ. Земля була така брудна, що коли я ступив на неї, грузли ноги в болоті, неначе в пі-ску. А в ноги було так холодно, якби ви наступили на труп.

Прийшли ми до дивного гнізда. Не були це окопи, але маленьке село. Довкола нього ж палахкотіла та тріщала навала горючої згуби. По обличчях вояків я міркував, що це мусить бути дуже важне місце, бо не хотіли його відда-ти ворогам, хоч червоні язика смерти лизали майже всі стріхи, стіни й дерева. Я був дуже радий, коли дістався на вільний простір. Сіре небо висіло надімною так низько, ах, так низенько! Можна було бачити інеем покриті простори

землі скрізь там, куди граната ще не поцілила. Але й тут, серед того заглушуючого гудіння й стрілянини, де доми валилися, як гнізда пташок у бурі, щурі пробігали з діри до діри, миші крали сир, павуки прями своє павутиння, щоб до нього ловити мух. Всі шукали свого звичайного заняття, ніби їм вбивання людей людьми було такою байдужою справою, як хмари, що покривають небесне склепіння.

По хвилині греміння зупинилося. Здавалося, неначе село, а властиво те, що ще в ньому залишилося, не було вже в небезпеці нового наступу. Темніло більше й більше. Холодна вогкість проходила кожним моїм пір'ячком і ніби його вискубувала. Я не міг спокійно сидіти у клітці, тому притулився до Гіри, щоб нагрітися.

Стрільянина знову почалася з усіх боків. Наше село було неначе острів, оточений ворогами. Під плащем туману, що огортав ціле довкілля, відрізав нам ворог сполучення зі задніми частинами. Було темно та вогко, як у Гімалаях уночі, хоч було ледви полудне. Я дивувався, як люди пізнають, що це не є ніч, бо люди знають менше, ніж ми, птахи.

Гіру та мене випустили з депешою. Піднялися ми, але не могли летіти, бо нас проковтнув густий туман. Ми не бачили нічого. Холодний, вогкий серпанок закryw нам очі. Я зробив те, що зробив би і в Індії у подібному положенні, летів усе вище. Але це йшло дуже важко. Мої крила були мокрі. Я не міг вхопити віддиху через постійне пчихання. Я думав, що кожної хвилини впаду мертвий удолину. Але боги голубів узяли мене під свою охорону. За хвилину я знову міг бачити на декілька ярдів наперед себе. Я підіймався все вище. Враз я відчув, що мене печуть очі, тому стягнув я свої прозорі повіри, які вживаю в бурі пороху, щоб не осліпнути. Але тут це був смердючий, пекучий дим, випущений людьми. Очі пекли мене, якби хто голками їх колов. Я здержав віддих і намагався вилетіти якнайвище. Гіра летів за мною. Був неначе заплаканий від газу. Але все ж таки ніхто з нас не подумав про те, щоб зректися свого завдання. Врешті ми щасливо вибралися з полоси їдкого газу. Повітря було чисте та ясне. Коли я підняв охоронні повіки, побачив у далечині на сірому обрії наші лінії. Ми летіли туди.

Ще не пролетіли ми й половини дороги, коли з'явився у просторі страшний орел. Зблизився до нас і почав плювати вогнем: — пак-пак, пак, пак, паф, паф, поп-па... Ми спустилися вдолину, пролетіли попід орлом і опинилися за

його хвостом. Там стріли не могли нас досягнути. Уявіть собі наш лет над хвостом такого великого, машинного орла, який не може нам нічого зробити. Він почав кружляти, — а ми за ним. Перевертався, а ми також. Різвився він від орла-птаха тим, що його хвіст, як у мертвої риби, не був гнучкий. Куди нагиналася голова, туди мусів і хвіст. Ми знали, що коли хоч на хвилину з'явимося зпереду, — буде нам кінець.

Час утікав. Ми не могли вічно летіти за хвостом цього механічного орла. Село, заморене їдким газом, держано в неволі мого опікуна індуса й інших моїх приятелів. За всяку ціну мусимо пробитися з депешою, — щоб звідти післати їм поміч.

Але якраз тут металевий хижак здався на хитрощі. Обернувся й їхав неначе до свого дому. Ми не бажали дістатися з ними над ворожі окопи, бо там могли б бути застрілені, тому летіли до своїх ліній, але були трохи необережні, бо та проклята бестія знову обернулася і пігналася за нами. Ми, правда, були вже над нашими лініями, але залізний орел знову кидав на нас вогнем — па-па, паф-па, по-па...

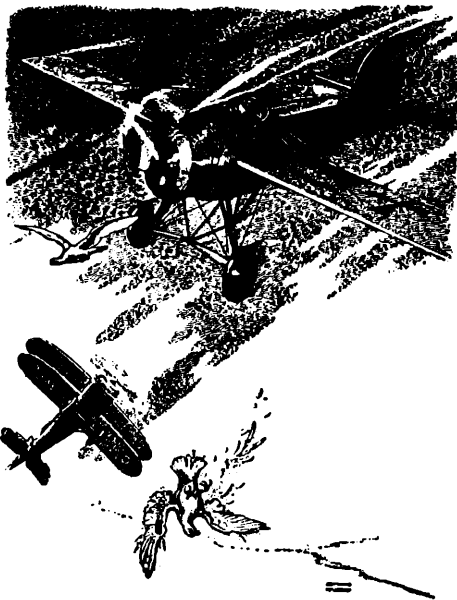
Це примусило нас якнайскоріше знизити лет. Я дав приказ Гірі, щоб летів підо мною, бо так міг я його захистити. Але доля нам усміхнулася. Несподівано з'явився другий орел і почав стріляти на нашого ворога. Ми забули про небезпеку й летіли біля себе. В одну мить свиснула кулька біля мене і зломилася Гірі оба крила. Ах, бідний Гіра! Хвилинку ще кружляв, але потім падав удолину, як срібний листок. На щастя падав на нашу боеву лінію. Коли я побачив, що він мертвий, кинувся миттю вперед, не оглядаючись на змагання двох орлів. Коли я дістався до хати, занесли мене до головного начальника. Той погладив мене по крилах. Тоді усвідомив я собі, яку важну вістку я доручив, бо як тільки той старий пан її прочитав, почав зараз стукати на дивному інструменті, а потім приклав до рота якийсь ріг і кричав до нього. Після цього Гонд заніс мене до гнізда. Я згадував Гіру. Підо мною дрожала земля. Металеві орли висіли в повітрі, як хмара сарани та гуділи, сопіли й гавкали. З глибин землі гриміли й гарчали безчисленні металеві пси, а їх страшну музику доповнював бас, що гримів, неначе ціла джунгля шалених тигрів. Гонд попестив мене й сказав: — «Ти є героєм дня!»

Але де був цей день? Над нами висіло понуре, олов'яне небо, під нами казилася смерть, що ревіла неначе змії

та стискала все у своїх обіймах. Як було страшно та небезпечно, можете зміркувати з цього, що коли я другого дня вранці летів над нашими окопами, побачив, що недалеко мого гнізда вся земля була зорана гранатами. Навіть щурам та польовим мишам не вдалося втекти. Лежали десятками побиті й пороздирані. Ах! це було страшно! Мене огорнула мелянхолія. Тепер, коли Гіра був мертвий, я почував себе дуже опущеним і втомленим.

XIV.

Одного дня на початку грудня дістав Гонд наказ, вирушити з Рябошийкою на стежу до лісів у ворожі позиції та визначити точне положення величезного підземного складу стрілива. Після виконання цього завдання, Гонд і голуб, одинцем чи разом, мали вернутися з точним пляном цього місця до головного штабу. І так одного ясного грудневого ранку Рябошийку взяли до літака й летіли з двадцять миль поперек ліса, що був наполовину обсаджений своїми й ворожими військами. Коли перелітали ворожі лінії, Рябошийку випустили. Літав над лісом, а коли познайомився з околицею, вернувся назад додому.

Бідний Гіра! Падав удолину, як срібний листок... (стор. 68).

Цю підготовку робили для того, щоб Рябошийка запам'ятав собі дорогу, а також, щоб з'орієнтувався, чого від нього очікують.

Цього ж дня пополудні, коли сонце зайшло — це було біля четвертої години — вирушив Гонд, одягнений якнайтепліше, з Рябошийкою під плащем. Їхали возом полевої

лічниці аж до задніх окопів у тому ж великому лісі, а потім у цілковитій темноті зближалися до перших ліній. Провідниками було декілька вояків розвідчої служби.

Скоро дійшли до нейтральної полоси, порослої деревами, що на щастя, ще не були знищені шрапнелями.

Гонд знав, що перебуває у країні, де підсоння таке холодне, як у Гімалаях, і де зимою стоять дерева голі, а земля покрита сухим осіннім листям та інеем. Тому, що залишилося тільки дуже мало листя на деревах і кущах, не було йому легко скритися перед ворогом. Ніч була темна й холодна, як мертвяк. Але тому, що Гонд бачив у темноті ліпше, ніж інші люди, та й нюх мав гострий, як найбільш розвинений нюх у тварини, вмів він собі порадити, як проповзти нейтральну полосу. На щастя — цієї ночі вітер віяв від ворога.

Гонд пролазив поміж деревами та продирався гущавинами. З протилежного боку продиралися чотири вояки, але нюх Гонда зачув близькість ворогів уже декілька хвилин перед їхнім приходом. Як пард виліз Гонд на дерево, та чекав. Вороги не почувли ні звука. При денному світлі були б його певно найшли, бо босі ноги кривавились, як ступав по замерзлому ґрунті, залишаючи по собі помітні сліди.

Один раз вдалося йому оминати небезпеку тільки на один волосок. Коли Гонд виліз на дерево й сів на галузку, щоб перечекати, заки пройде під деревом стежа, почув якийсь шепіт на сусідній галузці. Догадався, що це говорить до нього ворожий вояк, але склонив голову і слухав. Вояк шепнув йому «добраніч» на своїй мові, переступив через нього та зліз із дерева. Без сумніву вважав він Гонда за одного зі своїх товаришів, що прийшли його змінити. По хвилині Гонд зіскочив на землю та пішов слідами ворога. Хоч було темно, але його босі ноги відчували, де земля була стовптана чобітьми того чоловіка. Не було це важке завдання для старого ловця.

Гонд дійшов до якогось місця, де таборила горстка вояків. Мусів обійти їх, йдучи все вперед. Враз почув дивний шелест недалеко своїх ніг. Зупинився і слухав. Ні! не помилявся, це був знайомий звук! Ждав. Повзаючи кроки звірят — «парт-пат, патр-р-р!» — Гонд підійшов у напрямку до звуку, звідки відізналося придушене гарчання. Але замість страху, радість наповнила його серце. Він, що цілі ночі перебував у джунглях, не перестрашиться гарчання дикого пса! Двоє горіючих очей зустрінулося з його зором. Гонд старанно перенюхував повітря перед собою, але не

помітив ані дрібки людського запаху у цього пса. Мабуть здичавів. Також пес втягав повітря, щоб переконатися, перед яким чоловіком стоїть, бо Гонд не проявляв звичайного людського страху і тому пес прийшов до нього, обтерся об ногу та старанно обнюхував. На щастя Рябошийка був схований під плащем Гонда, далеко від песячого нюху, а що вітер відносив випари пташки, пес відчув у людині тільки приятельську істоту без страху. Завертів хвостом і заскавулів. Гонд замість того, щоб погладити пса по голові, простягнув йому помалу руку перед очі, щоб переглянув собі її й понюхав. Зближалася хвиля напруження. Чи вхопить пес руку? Знову минула хвилина. Потім... пес почав лизати простягнену руку і скавулів від радості. Гонд подумав: «Ця собака напевно без пана. Правдоподібно його пан згинув. Відне звіря здичавіло як вовк. Краде собі їжу зі запасів ворожої армії, бо видно не їло ще досі людського м'яса. Тим ліпше».

Плазував довкола німецьких стійок кілька годин... (стор. 71).

Гонд м'яко засвітав. Бу в це визов усіх ловців, усіх віків цієї, чи тої землі. Значило: «Веди!» І пес вів. Плазував довкола німецьких стійок так обережно, як олень оминає печеру тигра. Мандрували так кілька годин, аж прийшли на місце призначення. Не було сумніву, що дійшли до мети. Гонд відкрив не тільки бажаний склад стрілива, але й ворожі склади харчів. Його провідник, здичавілий пес, вліз до скритої діри в землі, а за пів години виліз звідти з куском м'яса в морді. Гонд зараз пізнав нюхом, що це волове. Пес почав на замерзлій землі вечеряти, а Гонд тимчасом одягнув черевики, які ніс цілу ніч на плечах

і розглядався по околиці. На основі зірок визначив положення місця.

Помалу світало. Гонд виняв компас та накреслив плян цього місця. Враз пес вискочив і потягнув Гонда за плац на знак, що поведе його даліше. Біг наперед, а Гонд за ним. Скоро дісталися до якогось закутка, покритого так густо терням, що туди міг продертися тільки звір. Пес півповз попід густий куц і зник.

Гонд, накресливши на папірчику положення зірок та точний стан компасу, прив'язав Рябошийці до ноги і випустив його. Ще декілька хвилин спостерігав голуба, як перелітав з дерева на дерево, відпочивав по трошки тай чистив пір'я. Потім дзьобнув папірчик на ніжці — мабуть хотів переконатися, чи добре прив'язаний — вилетів на вершок найвищого дерева і звідти оглядав країну.

Глянувши вгору, Гонд відчув нараз, що щось тягне його за ногу до діри під терням. Це був пес. Гонд зігнувся дуже низько, щоби йти слідом за псом, але враз почув плескіт крил над головою, та гавкання машинних крісів. Був уже так втомлений, що навіть не міг випростуватися, щоби глянути, де зараз Рябошийка. Повз дірою під терням, із вражінням, ніби йому шлунок приліпився до хребта, так тісно там було, але ліз даліше, поки врешті не впав до темної ями, біля восьми стіп глибокої. Було там темно, як у мішку, але Гонд цього не спостеріг, бо вдарився головою і тепер натирає її.

Коли потім розглянувся, ствердив, що є на дні якоїсь заглибини, покритої листям, неначе якое розбійницьке гніздо. Пес був постійно з ним. Почував себе дуже щасливим, що мав біля себе приятеля, тому хотів гратися, але Гонд був такий сонний, що скоро почав дрімати, хоч недалеко гриміли гармати.

За якийсь час пес нагло заскавулів і завив, якби ним оволодів сказ, за хвилинку після цього земля гуділа й дрожала від страшних вибухів. Пес тягнув Гонда за рукав, бо не міг знести того жаху. Тріскотня росла все більше й більше; місце, де лежав Гонд, гойдалося як колиска. Але він не покидав своєї схованки. Шептав до себе: «О ти, перло між окриленими істотами!» — Так говорив до себе, а бомби падали з літаків, як дощ, аж поки не запалили складів стрілива.

Пес, що намагався відтягнути Гонда за рукав, знову заскавулів і трясся, як людина в найбільшій гарячці. Враз засвистіло щось з пекельною силою і з глухим ударом

упало недалеко. З розпучливим виттям вискочив пес із діри. Гонд гнався за ним, але запізно, бо ледви доповз до половини дороги під терниною, як залунав такий оглушуючий вибух, ніби запалася під ним земля. Почув острый біль у рамені. Якась чортівська сила підняла його й кинула з усієї сили об землю. Кармазинові діаманти затанцювали перед його очима і згасли в темноті.

Коли опам'ятовся, то перші звуки, які почув, були в його рідній мові. Щоб налюбуватися ними досхочу, підняв голову. Але почув такий сильний біль, неначе його тисяча разів вкусив окулярник. Тепер уже не сумнівався, що був ранений, може навіть смертельно. Але душа його раділа, що чує рідну мову, бо це значило, що ворог не є вже паном лісу.

— «Ах!» — зітхнув слабим голосом — «мое завдання виконане. Тепер можу спокійно вмерти!»

XV.

«Цілу ніч перед останньою пригодою я спав дуже мало. Хоч я лежав під плащем Гонда, але старий ловець певно не підозрівав, що я на сторожі. Не міг я спати на грудях людини, що бігає, як олень та скаче по деревах, як вивірка. Серце Гонда билосся при тому так голосно, що далеко було його чути. Також дихав він неправильно. Деколи вдихав повітря дуже довго, то знову віддихав так скоро, як миш, що втікає перед котом. Я міг заснути скоріше підчас бурі, ніж під плащем такої людини.

А цей пес! Чи забуду коли про нього? Спочатку я перелякався, коли він до Гонда прив'язався, але він мене не відчув, а з його випарів, що доходили до мене, я пізнав, що він хоче нам по-приятельськи служити, як наш добрий дух. Його хода не зітреться мені ніколи з пам'яті. Ступав так м'яко, як кітка. Мусів це бути якийсь дикий пес, бо пси, що живуть у товаристві людей, роблять багато галасу, не вмюють ходити тихо. Цей пес був зовсім інший. Ходив без найменшого галасу, дихав без якогонебудь звуку. Як я довідався, що пес з нами? Приявність цієї тварини зрадив мені його запах, що вдирався до мого нюху.

По безсонній ночі Гонд випустив мене, а я з трудом тільки пізнав, де я є. Літав я від дерева до дерева, щоб зорієнтуватися, але чужа околиця наганяла на мене страх, бо тепер, коли почало світати, дерева світили очима. Чужі блакитні очі дивилися дулами на всі сторони. Одначе за

тими дулами були люди, а один з них дивився з вершка дерева лиш одну стопу від мене. Але він не почув мого приходу, бо всі ці металеві пси гавкали довкола нас: паф, па-па-па-пак!

Але коли я вилетів, він побачив мене. Я був свідомий того, що мушу сховатися за іншими деревами, бо він мене застрілив би і дійсно випалив за мною декілька разів, але я вже був в одному молодняку, густому, як розчіхране волосся пустинника. Я постановив скакати з дерева на дерево, аж поки не мине небезпека. Але це забрало мені багато часу. Вкінці мав я ніжки так утомлені, що вирішив вилетіти вгору, без огляду на велику небезпеку.

На щастя ніхто спочатку не побачив мене. Закружив я в широкому колі, а потім піднявся вгору. Звідти виглядали дерева, як малі куштики. Я розглядався на всі сторони. Далеко на сході, в повіні ранньої заграви, зарисовувалось стадо літаків, неначе блискучі золоті вози. Грозила мені небезпека, що буду мати за хвилину ворога за плечима, коли буду відтягати. Я відбочив на захід. Але, як на наказ, посипались за мною тисячі стрілів з дерев. Думаю, що коли я кружляв над деревами, не були ще певні, чи я є їх посьильним, чи ворожим, але як побачили, що я лечу на захід, переконалися, що я не є їх поштовим голубом і тому почали стріляти, щоб мене вбити й довідатися, які вістки маю прив'язані до ніжки.

Я не міг довго видержати вгорі в холодному зимовому повітрі, бо замерз би, але з другої сторони не бажав, щоб ворожі літаки дігнули мене. Кинувся я знову на захід, але стіна кульок, що свистіли, розпростерлася передо мною, як колючки смерти. Я не міг вибирати, бо коли не проб'ю собі дороги пекучим вогнем кульок, буду вбитий літаками, які були вже так близько, що я бачив людей у них. Тому я з усієї сили гнався на захід. На щастя — мій хвіст, що перед місяцем був пошкоджений, виріс тимчасом майже до своєї нормальної величини. Без цієї керми моє завдання було б два рази важче. Чим ближче був я своїх ліній, тим густіше сипалися на мене стріли. Але я постійно міняв напрямок, кружляв, перекидався, робив усякі хитрі й акробатичні штучки, які тільки знав, щоб вирватися з густого дощу кульок. Але ці кривульки забирали мені багато часу. Враз несподівано зблизився до мене літак і висипав на мене зверху і ззаду цілий жмут вогню. Не залишилося мені нічого іншого, як тільки пробитися вперед. О! з якою швидкістю я летів! Скоріше ніж найшвидший цикльон! Але, о

лишенько! Я підстрілений. Ніжка моя, зломана якраз у згині, хиталася тепер з папірчиком безсильно підо мною, як горобець у кігтях яструба. Ах! який біль! Але я не мав часу про те думати, бо літак був постійно за мною.

Врешті з'явилися наші лінії. Я спустився нижче. Літак також знизив лет. Я хотів перекидатися, але ранена ніжка не дозволила мені зробити хоч якийнебудь повітряний перемет. І знову: па-па-пат-паттат! Мій хвіст був поцільений, а дощ розсипаного пір'я, що падало в долину, заслонив мені на хвильку перед очима ворога. Я спустився косо на наші лінії й врешті перелетів їх. Але в цій хвилині я побачив невидану картину — літак був зістрілений нашими людьми. Заколисався, нагнувся на бік і падав коміть головою на землю. Але заки впав горіючи в долину, завершив своє зло ганебним ділом — прострілив мені праве крило, яке зломилось. Я був радий, коли побачив, як літак загорівся в повітрі та стрімголов валився на землю. Але мій біль був такий пекучий, неначе десять ворон рвало мене на шматки. Але й за це дякую богам мого роду. Коли я втратив свідомість болю й радості, маячив про те, що ніби вага цілої гори тисне мене в долину на землю...

Після цієї пригоди я був з місяць у лічниці. Хоч мені направили крило й зішили ніжку, все ж таки мене не примушували літати. Скільки разів я вилетів у простір, наповнялися мої вуха страшним гримінням гарматних вистрілів, а мої очі не бачили нічого іншого, тільки вогненні кульки. Я був такий переляканий, що завжди після таких візій падав на землю. Мої крила були безсилі, моє нутро було наповнене жахом.

Крім того я не хотів літати без Гонда. Чому маю вилітати з руки людини, якої шкіра не є гніда, а очі блакитні? Не знав я таких людей давніше. Ми голуби не прив'язуємося так скоро до кожного чужинця. Мене занесли у клітці до лічниці, де лежав Гонд і лишили у нього. Коли я його побачив, ледви пізнав, бо в його очах — в Гонда очах — з'явилося марево страху. І він перший раз у житті був зовсім зломаний страхом. Я жалів його з цілої своєї душі.

Коли Гонд мене побачив, більмо жаху зникло з його очей і враз зясніло в них світло радості. Сів на постелі, взяв мене на руки й поцілував ніжку, цю ніжку, яка донесла вістку, післану ним. Потім попестив моє праве крило й сказав: «О, ти, купочко прекрасного пір'ячка! І підчас найбільших небезпек занесла ти від свого пана дуже важну вістку до приятелів і здобула тим безсмертну славу для

всіх голубів». — І знову поцілував мене в ніжку. Його покора вразила мене і також у моєму серці збудила покору. Я вже не пишався своїм героїзмом, коли згадував, як я падав до окопів і як перед тим літак прострілив мені крило, бо коли б я був упав до ворожих окопів, вістки, прив'язані на моїй ніжці, дісталися б до рук ворога, що негайно оточив би ліс, в якому ховався Гонд з псом. Мороз пробігав мені по спині, коли я подумав, що зробили б вороги з Гондом. Ах! Де є сьогодні цей пес, цей вірний наш приятель і спаситель!»

XVI.

— «Цей пес» — сказав Гонд — «утратив свого пана мабуть зараз на початку війни. Правдоподібно застрілили його, а коли пес переконався, що дім його пана є ограблений, а його власна будка спалена, здичавів від жаху та втік у ліси, де жив, схований перед зором людей, під густим терням, у ямі темній, як гріб. За поживою відважувався іти, мабуть, лише вночі, а що був з родини гінчих псів, вернулися йому всі властивості дикости, коли день за днем, ніч за ніччю жив у лісі, як вигнанець.

Коли до нас пристав, здивувало його, що я не боюся. По довгих місяцях я був певно першою людиною, що не лякалася і тому він не нападав на нас.

Він певно думав, що я, так як він, є голодний і шукаю поживи, тому вів мене до ворожого складу запасів. Підземним входом всунувся до величезної комори і приніс звідти шматок м'яса і для мене.

З того я догадувався, що там є цілий ряд підземних комор, де німці мабуть зложили не тільки продукти, але й бензину та вибуховий матеріял. На основі цих даних я діяв. Але тепер говорім про щось інше!

Я нерадо згадую війну. Гляньте, захід сонця запалює вершки Гімалаяв! М. Еверест горить як золото. Молімся:

...«Веди мене від неправди до Правди,
з темноти до Світла,
з неспокою до Миру»...

Коли скінчив молитву, вийшов я тихо з нашої хати й подався в дорогу з Калькути до лямайського монастиря у Сінгалеле. Тепер розкажу вам, як вернувся Гонд з боєвища додому.

З кінцем січня було відомо начальникові бенгальського полку, що Рябошийка вже нездібний виконувати обо-

в'язки поштового посильного. Гонд, який привіз його туди, не був вояком. Крім тигра чи парда не забив ніколи нікого у своєму житті, а сьогодні, коли сам захворів, були оба з Рябошикою, звільнені від служби й післані назад до Індії. Доїхали до Калькути в березні. Я не хотів очам своїм вірити, коли одного дня побачив їх перед собою. Гонд виглядав перестрашений так як і Рябошика. Здавалося мені, що обидва важко хворі.

Гонд віддав мені голуба. Перед від'їздом у джунглі він пояснив мені свій душевний стан декількома словами:

«Я мушу вилікуватися від страху й ненависти. Бачив я занадто багато, як людина вбивала людину. Мене звільнили від служби, бо я занедужав на важку хворобу — страх — тому відходжу до невинної природи, щоб у лісній самоті вилікуватися з цієї недуги»...

Відійшов до монастиря в Сінгалеле, щоб там лікуватися молитвою та роздумуванням. Я старався вилікувати Рябошику. Його голубка та дорослі вже діти в цьому не допомогли. Діти бачили в ньому чужинця тому, що про них не дбав, але голубка дуже цікавила його, хоч і вона не могла приневолити його літати. Я дав переглянути його крила й ноги доброму лікареві, а той сказав мені, що голубові нічого не бракує. Але хоч його крила й ноги були здорові, — він не літав. Особливо боявся розкладати праве крило, а також, звивав ставати на одній ніжці.

Я не звертав би на це уваги, коли б Рябошика та його голубка не готовилися закладати гніздо. В половині квітня, коли в нашому гарячому підсонні починаються вакації, одержав я листа від Гонда.

— «Твій Рябошика» — писав він мені — «не повинен тепер готовитися до родинного життя. Коли його самичка знесла яечко, знищ їх! Не дозволяй висидіти! Такий хворий батько, — як Рябошика — обтяжений хворобливим страхом — може дати світові тільки бідних, слабих голуб'ят. Принеси його до мене! Заки закінчу лист, хочу Тобі сказати, що почуваю себе ліпше. Прийди з Рябошикою скоро! Святий ляма хоче бачити Тебе та його. Крім цього ціла родина рорисів вернулася цього тижня з Цейльону. Вона напевно розважить Твого любимця!»

Я послухав ради Гонда, посадив Рябошику до одної клітки, а його голубку до другої й подався в дорогу на північ.

Який інакший вигляд мали гори тепер на весні! З важких причин переселилися мої батьки до Дентаму на декіль-

ка місяців скоріше як звичайно. Прибули ми туди в останніх днях квітня. Одного дня взяв я зі собою Рябошийку та з тибетанським караваном на конику вирушив до Сінгалеле. Голубку я свідомо лишив у Дентамі, щоб Рябошийка до неї вернувся, аж зможе знову літати. І якраз цією тугою за голубкою він мав вилікуватися. Голубка мала привабити його до себе. Гонд вірив, що Рябошийка за нею прилетить, щоб помогти їй висидіти знесени яєчка, хоч на другий день після нашого відходу до Сінгалеле, мої бетьки знищили яєчка, бо ми не бажали хворих і немічних його нащадків, що робили б йому тільки сором.

Вдень ніс я Рябошийку на рамені, а наніч зачиняв його до клітки. Цілоденний побут на здоровому повітрі й гірському сонці вертав йому здоров'я, одначе він не відважився злетіти з могого рамени, щоб полинати до своєї голубки.

На весні Гімалаяї не мають собі рівних. Луги блистіли біленькими квіточками, між які повпліталося довге пруття ожин, що тут і там дозрівали у вогких гарячих заглибинах, де ізмарагдові папороті розгортали свої широкі обійми. Деколи продиралися ми гушавинами, де росло багато карликуватих дубів, величезних берестів, гімалаяйських кедрин і каштанів, яких корони не пропускали ані одного проміння соняшного світла. Скрізь було видно змагання за життя: корінь боровся з коренем за місце, галузка з галузкою, дерево з деревом змагалися за світло. В тіні тих великанів, на соковитій траві паслися звірята всякої породи, які й самі врешті ставали стравою для тигрів, леопардів та чорних пантер. Цілий праліс кипів життям, а його буйність загострювала вічна боротьба за буття між птахами, звірятами та рослинами. Така вже суть життя, що саме собі протиставиться. І найдрібніша комашка підлягає цьому закономі.

Коли ми виринули з нутра ліса й нараз побачили перед собою відчинену країну, осліпило нас гаряче, тропічне сонце своїми діамантовими проміннями. Золоте тремтіння водяних комах наповнювало повітря, метелики, горобці, снігурі, тетері, папуги, індійські дрозди, сойки й пави кричали, співали та залицялися взаємно, літаючи з дерева на дерево, з вершка на вершок.

А ми в широкому просторі, поміж чаєвими плянтаціями з одної сторони, а смерековими лісами з другої, з трудом входили на гірські хребти, гострі як ножі. Повітря рідшало за кожним кроком, тому важко було дихати. Звуки й відгомони лунали далеко. Найменший шепіт можна

Цілий праліс кипів життям; на соковитій траві паслися зві-
рята всякої породи... (стор. 78).

було почути на тій висоті. Як звірята, так і люди йшли мовчки, повні пошани до цієї величної самоти та спокою, що самі приневолювали мовчати. Тут блакить неба не була посквернена хмарами, ні знепокоєна якимнебудь рухом, за виїмком голосного лету сірих журавлів, що відлітали на південь, чи сизого орла, що стрілою падав у глибоку пропасть. Довкола нас панував освіжуючий холод. Орхідеї розцвили за ніч і широко відчинили свої пурпурові очі на нас. Над озерцями простягалось величезне ізмарагдове листя лотосу, а його срібlistі й сині корони квітів приймали у свої обійми золоточорних бджілок.

Ми були вже дуже близько Сінгалеле. Лямайський манастир підймав своє тім'я й неначе витався здалека з нами. Його крилата стріха та старовинні стіни маячили неначе прапор на обрії. Глянувши туди я з радості приспішив крок й за годину після цього ми спиналися по стрімкій стежці до манастиря.

Зовсім інший був світ між тими людьми, що далекі були від щоденної метушні нашого життя! Було полудне. Ми з Гондом зійшли бальзамовими лісами в долину до гірського потоку, де помилися, а також Рябошийці приготували купіль. Коли пообідав у клітці, пішли ми до манастирської їдальні, де чекали вже на нас монахи. Кімната спочивала на кедрових стовпах, прикрашена золотими капітолями у формі смоків. Сволюки, почорнілі від старости, були прикрашені вирізьбленими широкими лотосовими орнаментами, ніжними як жасмин, але твердими як сталь. На підлозі з червоного пісківця сиділи в оранжевій одежі монахи, погружені в тихій молитві, що була подякою перед кожною їжою. Гонд ждав зі мною перед їдальнею, поки скінчився обряд хоромим співом:

...«В мудрості, а це є Будда, наше спасіння!

В побожності — наше спасіння!

У клейноді Правди (що світить у лотосі життя)
— наше спасіння!»

Після цього я вступив у середину та привітав ігумена, якого шляхотне обличчя засяло усміхом, коли мене благословив. Також поклонився я іншим монахам і схрестивши ноги, заняв з Гондом місце при столі, що нам сягав до половини грудей. Сидіти на холодній долівці, після цілоденної мандрівки під проміннями пекучого сонця, було дуже приємно. Нам дали їсти: юшку зі сочевиці, смажену картоплю та кавуни з підливою. Тому, що ми з Гондом строгі

вегетаріянці, не їли яєць, що стояли на столі. Після їжі пи-
ли ми гарячий, зелений чай.

Після обіду закликав ігумен Гонда й мене до себе на
післяполудневий відпочинок. Ми вилізли з ним на найви-
щу скелю, що виглядала, як орлине гніздо, над яким росло
декілька ялинок. Там побачили ми строгу, голу келію, без
ніякої обстанови. Я не бачив перед тим цієї скельної комір-
ки. Коли ми посідали на землю, розказував нам святий
старець:

— «Тут у цьому
монастирі молимося до
Вічного Милосер-
дя двічі денно за очи-
щення всіх народів на
землі. Але війна все ж
таки продовжується,
наповняючи страхом і
ненавистю навіть пта-
хів та звірят. Душев-
ні хвороби поширю-
ються скоріше, як фі-
зичні. Людство вже
скоро буде так обтя-
жене страхом, нена-
вистю, підозрінням і
злосливістю, що треба
буде найменше одно-
го покоління, щоби
був вихований новий
тип людей, позбавле-
них усіх цих пристра-
стей».

Безмежний смуток
зморщив досі глад-
ке чоло лями, а
кутки його уст були обвислі від втоми. Хоч жив він у сво-
йому орлиному гнізді, далеко від усього світського руху
й бою, все ж таки відчував він тягар людських гріхів бо-
лючіше ніж ті, які роз'ятрили зло війни.

Одначе по хвилині продовжував він із усміхом:

— «Говорім краще про Рябошийку та Гонда, які є
з нами! Коли хочеш, щоб твій голуб знову піднявся до яс-
ного неба, мусиш роздумувати над безконечною відвагою,

Ми зійшли до гірського потоку, де по-
милися, а також Рябошийці пригото-
вили порядну купіль. (стор. 80).

так як Гонд над нею міркує вже багато днів, шукаючи уздоровлення».

— «А як, отче?» — питався я. Жовте лице ігумена залилося румянцем, мабуть привела його до розлуки незручність мого питання й я засоромився.

Ігумен відчув мій стан душі, та щоб мене заспокоїти, додав:

— «При кожному світанні та при кожному заході сонця посади собі Рябошийку на плече й говори собі в думці:

— «Безмежна відвага володіє кожним життям. Кожна істота, що живе та дихає → це джерело безконечної відваги».

— «Коби я був настільки чистий, щоб міг влити безмежну відвагу до серця тих, кого я діткнувся! Коли будеш так роздумувати деякий час, то одного дня відчуєш, що твоє серце, твоя думка та твоя душа наскрізь очистилися. Твоя душа позбулась уже страху, ненависти та злости, вона свою силу перенесе на голуба й розірве пута його страху. Той, хто потопче у собі все зло і приведе свої думки до повної чистоти, може дати світові найбільшу духову силу. Зроби так двічі вдень, як я тобі порадив! Всі монахи нашого монастиря підуть тобі на поміч. Побачимо, що з того вийде».

По хвилині ляма продовжував:

— «Гонд, який знає звірят краще від кожного іншого смертника, тобі сказав, що наш страх лякає звірят і вони на нас нападають. Твій голуб такий переляканий, що думає, ніби ціле небо хоче на нього напасти. Кожний листок, що падає з дерева, лякає його, кожна тінь, що проходить біля нього, вносить страх у його душу. А все ж таки корінь усього цього терпіння є в ньому самому.

Якраз тепер це село, що лежить під нами — бачите його там на північний захід — переживає подібне страждання, як Рябошийка. Тепер, коли цієї дорогою кочують звірята на північ, усі перестрашені селяни стоять на сторожі довкола зі старими рушницями, щоб їх вбивати, але звірята нападають, чого давніше вони не робили ніколи. Приходять бізони й пасуться на полях, леопарди крадуть їм кози. Якраз сьогодні принесли сюди вістку, що минулої ночі дикий буйвіл убив одного селянина. Хоч я їм постійно раджу, щоб викинули страх зі своєї думки молитвою та роздумуванням, та вони не роблять цього».

— «Чому, о благословенний учителю?» — питався ста-

рий Гонд, «чому тоді мені не дозволяєш, туди піти й увільнити селян від тих шкідників?»

— «Ще ні» — відповів ляма. «Хоч ти вже вилікуваний від страху в свідомому стані, але над твоїм сном тяжить ще декілька днів, а потім з твоєї душі буде виконаний останній корінь страху. Коли будеш зовсім здоровий, та коли селяни будуть ще й далі терпіти від диких звірят, тоді підеш їм на поміч».

XVII.

Коли я продовж десяти днів за порадою лями щиро роздумував, прислав ляма по мене та по Рябошийку. З голубом на руці виліз я по скелі до його келії. Жовте обличчя лями робило на мене особливе враження. З його мигдалових очей сіяла безмежна сила. Він узяв Рябошийку в руки й промовив:

«Подих північного вітру хай принесе тобі uzдоровлення!
Подих південного вітру хай принесе тобі uzдоровлення!
Вітри сходу та заходу хай вілють здоров'я в тебе!

Страх втікає з тебе,
Ненависть втікає з тебе,
Недовір'я втікає з тебе.

Відвага, як приплив моря, затоплює тебе.

Мир проходить цілою твоєю істотою, а спокій та сила заволоділи твоїми крилами.

У твоїх очах світить відвага.

Міць і статечність замешкали у твоєму серці.

Ти здоровий!

Ти здоровий!

Ти здоровий!

Мир, мир, мир!»...

Сиділи ми в келії заглиблені в думках, аж поки захід сонця не запалив різнобарвним полум'ям шпилі Гімалаяів. Долини, квітловини й ліси довкола нас прибралися пурпуровим плащем безмірної краси.

Рябошийка зіскочив з долоні лями, помалу ступав до дверей келії й дивився на сонце, що заходило. Потім розклав ліве крило й чекав. Далі м'яко й помалу розтягнув праве крило, перо за пером, м'яз за м'язем, аж врешті ціле крило розпростерлось як плахта. Але замість того, щоб відлетіти, зложив старанно крила, якби це були дуже дорогоцінні й крихкі віяла. Це він вітав захід сонця. З гордістю брамана сходяв по східцях долину, але як тільки зник

нам з очей, почув я — або здавалося мені — плескіт його крил. Я готовився встати, щоби подивитися, чи не помиляюся, але святий старець положив мені руку на плече і задержав мене. Незрозумілий усміх грав на його устах.

На другий день я розказував Гондові, що сталося. Відповів:

— «Ти кажеш, що Рябошийка розпростер крила, щоби віддати честь сонцю? Це мене не дивує. Звірята дійсно є побожні, хоч чоловік у своїй несвідомості думає, що це неправда. Я бачив малп, орлів, диких голубів, леопардів, які корилися божеству сонця, що сходило чи заходило».

— «Чи міг би ти їх показати?» — Гонд відповів: «Так. Але тепер ще ні. Ходім насипати Рябошийці зерна на снідання!»

Коли ми прийшли до його клітки, дверцята були відчинені, а клітка порожня. Я не був цим здивований, бо я ніколи не зачиняв її на ніч, відколи ми перебували в монастирі. Але куди він подівся? В головному будинку ми його не нашли, тому подалися до монастирської бібліотеки. Там в опущеній задній келії знайшли ми декілька його пір'ячок, а біля них Гонд відкрив сліди ласиці. Відчули ми, що сталося нещастя. Але коли дійсно на нього напала ласиця і загризла, то на долівці мусіла б бути кров. Куди ж він утік? Шукали ми його цілу годину. Коли ми вже хотіли залишити розшуки, почувли враз його воркотання. А знаєте де він був? Сидів на стрісі бібліотеки, розмовляючи зі своїми старими приятелями рорисами, що були завішені на ніжках біля гнізда. Ми зрозуміли їхню відповідь на воркотання Рябошийки. Батько рорисів зацвірінькав: «Піп, піп, піп!» — З надмірної радості викликав я Рябошийку на снідання звичайною кличкою: «Аа-а-а-й!» — А він обернув голівку та слухав. Коли я його знову закликав, побачив мене і враз з голосним плескотом розпростер крила, злетів униз та сів мені на руку. Був холодний як огірок. Ранним ранком почув, мабуть, кроки буддійських священиків, що йшли на ранішню молитву, вилетів із клітки, але правдоподібно заблудив до цієї задньої келії, де ми нашли його пір'ячко. Там мабуть на нього напала молода, недосвідчена ласиця, але такий хитрун, як Рябошийка, зумів легко вирватися ласичці, кинувши їй тільки декілька пір'ячок. А тимчасом, як молода ласичка шукала голуба в горстці покинутого пір'ячка, її користь вилетіла в небо. Там зустрів Рябошийка старого приятеля рориса, який літав у свіжому, ранньому повітрі, щоб поклонитися сходові сон-

ця. А коли обидва виконали свій обряд, присіли поговорити на стрісі монастирської бібліотеки.

Цього ж дня страшна новина порушила тихе життя гірського монастиря. Дикий буйвіл, про якого недавно згадував ляма, напав на село. Вдерся туди минулого вечора та й забив двох старців, що верталися з сільської ради. Селяни вислали до ігумена своїх представників, які просили, щоб ігумен помолвився за тих, що згинули, та щоб вигнав злого духа з тієї bestії. Старець пообіцяв їм, що ненаситний тур буде за двадцять чотири години знищений.

— «Розійдіться в мирі, о любимці Безконечного Милосердя! Ваші молитви будуть вислухані. Одначе не відважуйтеся виходити з хати вночі! Лишітьсья вдома та роздумуйте про мир та відвагу!»

Гонд, який усе чув, питався: — «Як давно цей звір тривожить ваше село?» Депутація відповіла, що буйвіл приходить кожної ночі вже цілий тиждень. Вже з'їв майже половину їхнього весняного урожаю. Щєраз просили ігумена, щоб закляв духа буйвола і вернулися до села. Після їх відходу сказав ляма до Гонда:

— «О, визначний побіднику! Сьогодні, коли ти вже виздоровів, зійди вниз та вбий цього злочинця!»

— «Але, Отче...»

— «Не бійся вже Гонде! Твоє роздумування й молитва тебе вилікували. Тепер піддай пробі те, що ти тут придбав. В самоті набувають люди сили й розваги, які повинні бути принесені в жертву народові. Заки обійде сонце двічі зе-

З його мігдалових очей сіяла безмежна сила. Він узав Рябошийку на руки... (стор. 83).

млю, вернешся як переможець. На доказ непохитної віри у твій успіх, вимагаю, щоб ти взяв зі собою цього хлопця та його голуба. Напевно я не радив би тобі брати зі собою шіснадцятилітнього хлопця, коли б хоч на хвилину не вірив у твою перемогу. Іди та віддай злочинця справедливості!»

Цього ж дня пополудні вирушили ми в джунглі. Я був дуже радий, що ще одну ніч проведе у пралісі. Ах, яка це радість була для мене йти з уздоровленим Гондом і голубом на лови дикого буйвола! Чи є на світі хлопець, який радо не використав би такої нагоди?

Озброєні докладно мотузьяними драбинами, шнурками та ножами, вирушили ми з Рябошийкою, що сидів мені на рамені. Влада заборонила в Індії простому народові носити пальну зброю, тому ми не мали рушниць.

Біля третьої години пополудні прибули ми до села на північний захід від монастиря. Там натрапили ми на сліди буйвола, які вели нас густими лісами та широкими долинами. Тут і там бродили ми через потік, або перелазили перервернені, величезні дерева. Сліди буйвола були дуже виразно витиснені в землі.

Гонд пояснив: Він мабуть був кимсь на смерть переляканий. Поглянь, як тут тяжко ступав! Коли звірята не є перелякані, залишають звичайно за собою непомітний слід, але у страху втікають так, неначе жах перед смертю тисне їх тіла до землі. Копита цього буйвола витиснули дуже ясні сліди скрізь там, куди він гнався. Він напевно був добре переляканий.

Ми дійшли до річки, яку важко було перебрести. Течія була сильна, тому Гонд боявся, щоб нас не звалила з ніг, коли б ми відважилися переходити. Дивно, що й буйвіл боявся перейти. Ми шукали дальших його слідів здовж берегу й вкінці побачили, що його сліди відбачили від берега річки і пропали в густих і чорних, як вугляна шахта, джунглях. Для дикого буйвола, молодого, чи старого, було це місце від села віддалене не більше як на пів години бігу.

Гонд сказав: — «Чуєш цю пісню води?»

Я насторожив уха і за декілька хвилин зловив хлюпання води, шуміння очерету та інших трав. Ми були двадцять стіп від озера, до якого вливалася ріка.

— «Кровожадний буйвіл скривається, мабуть, у цих місцях, а тепер певно спить десь близько заливу», міркував Гонд. «Приготовім собі становище на цьому подвійному дереві, ось там! Вже пізно, але я певний, що він скоро буде тут. Не сміємо стояти на долині в джунглях! Що ж, ко-

ли б нараз він з'явився? Між тими деревами є віддаль не більше чотирьох стіп».

Його останні слова здавалися мені дивними. Оглянув я докладно обидва дерева. Були високі й кремезні, а простір між ними вистарчав, щоб пройшли біля себе дві особи.

«Між ці дерева положу цей, страхом пересяклий одяг». Після цього Гонд вийняв з-під туніки вузлик зі старим убранням, яке носив до сьогоднішнього дня. Поклав на землю вузлик, а сам виліз на одно дерево, звідки спустив мотузяну драбину для мене. Я виліз по ній з Рябошийкою, який швидко тріпав крилами, щоби вдержати рівновагу на моєму рамені. Обидва щасливо дісталися ми на гіляку, де сидів Гонд, а що вечір скоро зближався, замовкли ми на хвилину.

Перше, що після сумерку звернуло мою увагу, був рух пташок. Тетері, бажанти, співучі горобці та ізмарагдові зграї папужок заливали гамором праліс. Гудіння бджіл, стукання дятля і проникливий скрегіт орла над головою зливалися тут з прудким дзюрчанням гірського потоку та зі статком реготливих гієн, пробуджених із денного сну.

Дерево, на якому ми зробили собі становище на ніч, було дуже високе. Ми примостилися на найвищих галузках, щоби запевнитися, що ні пард, ні гадюка не сидять над нами. На двох галузках повісили ми мотузяну драбину, неначе висяче ліжко. Ледви ми це приготували, показав Гонд на небо. Я глянув у той бік. На рубінових крилах плив величезний орел. Хоч темнота з глибин джунглів зближалася як повінь, небесні простори сяяли, а в них кружляв цей самотний орел, що на погляд Гонда віддавав честь сонцю. Вже сама його присутність приневолювала пташню та комашню мовчати. А тимчасом орел, їх король, плив у повітрі та корився їх Богіві, Батькові Світла. Поволі пурпуровий вогонь на його крилах погасав. Коли орел скінчив свій побожний обряд, підлетів ще вище, неначе хотів себе самого принести в жертву своєму божеству. Летів до горючих гірських шпилів і зник у їх полум'яній красі, як нічний метелик.

Заревів тур і неначе розв'язав голоси комахам, які одна по одній своїм гудінням переривали тишину вечера на шматки. Недалеко запугукала сова. Рябошийка під мою тунікою притулився мені до серця. Враз гімалайський нічний пташок, дуже подібний до соловейка, почав свою чарівну пісню. Як зі срібної флейти самого Бога, лився з його маленького горлочка срібlistий водопад трелів і каденцій,

повних пануючого спокою, що ринув як дощ із галузок дерев, стікаючи по їх шорсткій корі на ґрунт джунглів, а потім крізь їх коріння просякав до самого нутра землі.

Мабуть ніхто не зміг би описати чару гімалайської ночі на початку літа. Була це дійсно така мила та люба музика, що мене помаленьку колисала до сну. Гонд обмотав кругом мене ще один мотузок, що мене безпечно держав при пні дерева. Потім поклав я голову на його рам'я, щоб мені вигідніше спалося. Але ще заки я заснув, Гонд виложив мені свій плян.

— «Це убрання там удолині носив я, коли моє серце було огорнене страхом. Воно має особливий запах. Коли буйвіл його почує, негайно приженеться сюди. Хто сам переляканий, буває чутливий на випари страху. Коли він прийде нюхати моє убрання, покажемо йому поскільки є локоть цього! Думаю, що зловимо його на аркан і приведемо до хати, приборканого як ялівку».

Дальших його слів я не чув, бо заснув.

Не знаю як довго я спав, але нагло пробудило мене страшне ревіння. Гонд відв'язав мені мотузок і показав удолину. В сірому світанку не бачив я спочатку нічого, але виразно чув сопіння злого звіря. У тропічній полосі день родиться скоро. Я дивився на землю дуже напружено. У сіроватому світлі ранку побачив я... копицю блискучого бурштину, що терла свій чорний бік об дерево, на якому ми сиділи. Відгадував я, що він десять стіп довгий, хоч добра половина його тіла була закрита листям та галузками дерева. Звір виглядав, як чорний опаль, що виходить зі зеленої розжареної печі, бо так осліплюючий був блиск молодого листя у сяйві ранішнього сонця. Враз прийшло мені на думку, що тур, такий шовково-блискучий на волі, стає в зоологічному саді поганою потворою з розчіхраною, повіриваною шерстю та брудною шкурою. Чи можуть люди, що дивляться на тура в неволі, мати уяву, який гарний він у вільній природі? Яка шкода, що стільки молодих студентів, замість того, щоб оглянути тільки одно одинокє звіря у храмі природи, мусять черпати свої знання про ті божі сотворіння з їх бідних тіней у клітках! Так, як не можемо дослідити моральної вартости в'язня, спостерігаючи його лише через крати в'язничного вікна, так також не ознайомимосся з твариною, коли дивимосся на її німе обличчя, зачинене у клітці.

Але вернімся до кровожадного буйвола!

Я випустив Рябошийку. Він сів у короні дерева, а ми

з Гондом злазили по галузках дерева, ніби по щаблях драбини, поки не були на віддалі двох стіп від буйвола. Не бачив нас. Гонд міцно прив'язав один кінець линви довкола пня. Я звернув увагу, що буйвіл грається, а деколи рве рогами одяг, що залишив Гонд між деревами. Мабуть привабив звіра запах людини, що виділявся з одягу. На його голові видно було свіжі сліди крові. Мабуть убив уночі знову якусь людину в селі. Це обурило Гонда. Шепнув вени до вуха: — «Візьмемо його живим! Зашморгнеш йому зверху цю линву на роги!»

Гонд зіскочив з дерева і станув за буйволом. Це оголомило звіра. Однак він не міг зараз обернутися, бо був втиснений між обоа дерева. Щоби звідти вилізти, мусів він пересунутися вперед, або назад, але заки це сталося, я накинув йому линву на роги. Дотик шнурка вплинув на нього, як електрична струя. Хотів скинути мотузок з голови, том у скочив назад так скоро, що коли б Гонд на час не сховався за дерево, був би його розтоптав на смерть своїми гострими копитами. Якраз у цій хвилині я з жахом побачив, що захопив линвою тільки один ріг, тому переляканий крикнув я:

— «Позір, Гонде! Тільки один його ріг є прив'язаний. Линва може кожної хвилини зіснутися. Втікай! Вилізь скоро на дерево!»

Але цей відважний ловець не звертав уваги на мою пересторогу. Станув лицем у лице ворогові. Я побачив ще, як

Вже майже вдалося йому встати на ноги, але в цю мить Гонд встромив йому кинджал між лопатки...
(стор. 90).

буйвіл, склонивши голову, кинувся вперед. Від жаху зачинив я очі.

Коли очунявши я знову відчинив очі, побачив, як буйвіл дико шарпав мотузок, який не дозволяв йому перевернути дерево, за яким стояв Гонд. Його страшний рев наповнював джунглі пекельним галасом.

Тимчасом Гонд витягнув свій, гострий як бритва, кинджал і сховався за друге дерево. Буйвіл кинувся якраз у те місце, де перед тим стояв Гонд. На щастя мотузок ще міцно держав буйвола за ріг.

Гонд змінив тактику. Робив це для того, щоб вітер не доносив до буйвола випарів його тіла. Хоч це його подекуди бентежило, але все ж таки буйвіл обернувся та гнався за ним. Але коли знову побачив під деревом вузлик з одягом, розсердився, засопів і почав його дерти рогами.

Вітер повіяв у напрямку Гонда. Хоч я його не бачив, але знав, що він сам по запаху може зовсім добре пізнати, де є бик, коли б дерева його закривали.

Звір знову заревів, шматуючи рогами одяг Гонда, а його громовий голос викликав довкола великий переполох. Пригналися цілі стада малп і скакали з дерева на дерево, вивірки втікали у глибину джунглів і знову поверталися. Рої сойок, чапель та папуг літали перелякані довкола та кричали разом із воронами, совами та шуліками. Нагло буйвіл знову наступив. Я бачив, що Гонд стоїть спокійно і дивиться йому в очі. Якщо я бачив колинебудь людину таку спокійну як сам спокій, то це був напевно Гонд у цій хвилині. Задні ноги бика дрижали й копали землю як мечі. Але враз щось сталося. Буйвіл станув на задні ноги й піднявся на декілька стіп над землею. В цій хвилині прив'язаний ливною ріг зломився як суха галузка та вилетів у повітря, а буйвіл, позбавлений підпори, з непоморимою силою впав на землю. Перекинувся, копаючи завзято ногами. Як іскра з кременя вискочив Гонд. Коли бик його побачив, випрямився на половину і з диким сопінням присів на задок. Вже майже вдалося йому стати на ноги, але в цю мить Гонд встромив йому кинджал між лопатки. Смертельне вістря глибоко вп'ялилося в тіло. Рев, як вибух вулькану, затряс джунглями, а з ним виприснув рубіновий водограй. Я не міг довше дивитися на цю картину, тому знову зачинив очі.

Коли я за декілька хвилин зліз із дерева, побачив, що смерть буйвола настала через викривлення. Лежав у великій калюжі крові, а біля нього сидів Гонд, стираючи зі

себе сліди кривавої сутички. Я побачив по ньому, що хоче лишитися на самоті, тому я вернувся до дерева і кликав Рябошийку, але він мені не відповідав. Я виліз на найвищу галузку, але й там не було його.

Коли я знову зіскочив на землю, Гонд уже почистився. Показав мовчки на небо. Там побачив я грабарів природи: шуліків долини, а супів високо над ними. Відчули, що чиясь життя втікало з тіла і що вони мусять звільнити джунглі від падла.

Гонд перервав мовчанку:

— «Голуба найдено в монастирі. Відлетів, мабуть, з іншими птахами. Ходім уже звідси!»

Але заки ми покинули це місце, змірив я мертвого буйвола. Був десять і пів стопи довгий, а його передні ноги мали більше як три стопи.

Верталися ми до монастиря мовчки. В селі заявили начальникові, що їх ворог уже мертвий. Легко зітхнув він при цій вістці, хоч був глибоко зворушений, бо минулого вечора буйвіл убив його стареньку матір, що йшла до храму помолитися перед заходом сонця.

Ми були дуже голодні, тому йшли скорим темпом і незабаром прибули до монастиря. Але Рябошийки там не було! Це було страшне. Одначе святий старець запевнив нас у своїй келії:

— «Голуб здоровий, як і ти, Гонде». По хвилині мовчанки запитав: «Що тривожить твою душу?»

Старий ловець подумав хвильку і відповів: — «Гидко

На другий день ранком виїхали ми до
Дентаму на двох кониках.
(стор. 92).

мені вбивати когонебудь. Я мав на думці зловити цього бика живим, але, на жаль, мусів його знищити. Коли ріг зломився і ніщо не ділило його від мене, не залишилося мені ніщо іншого, як ножем перерізати йому головну б'ючку. Дуже жалію, що я не міг залишити його живим та продати до зоологічного саду».

— «О, ти душе крамарська!» закликав я обурено. «Мене зовсім не турбує, що буйвіл мертвий. Краще смерть, ніж доживотня тюрма в зоологічному саді. Радше вмерти, як бути живим трупом!»

— «Ах, коли б ти був перекинув ливу через оба роги! — закидав мені Гонд.

Святий ляма вмішався до нашої суперечки: — «Ви обидва краще старайтеся про долю Рябошийки, ніж сперечатися над тим, що вже мертве».

Гонд підтвердив: «Правда, завтра підемо його шукати».

Але старець обернувся до мене і сказав: «Не треба. Вернися до Дентаму, мій сину! Твої батьки вже турбуються тобою. Я відчуваю їх побоювання».

На другий день рано виїхали ми до Дентаму на двох кониках. Але хоч поспішали та вимінювали двічі денно коників, дісталися додому за три дні. Коли ми зближались до хати, зустріли по дорозі слугу з нашого дому. Зрадів, коли нас побачив. Сказав нам приймну новину. Рябошийка вернувся перед трьома днями. Одначе тому, що ми з ним не прибули, батьки почали турбуватися, та розіслали декількох людей на всі сторони, щоб нас знайшли, живих чи мертвих.

Ми бігли всі якнайскоріше додому. За десять хвилин після цього спочивав я в обіймах моєї матері, а на голові відчув я ніжки Рябошийки, що тріпав крильцями, щоби вдержати рівновагу.

Не можу висловити, як безмежно щасливий був я, коли переконався, що Рябошийка вже літає. Крила принесли його з монастиря аж до нашого дому в Дентамі. Не заблуdiv! О, ти душе летунського мистецтва, ти перло поміж голубами!

Так скінчилася наша проща до Сінгалеле. Вилікувала обох, Рябошийку та Гонда із хвороби страху й ненависти, які придбали на полі бою.

Замість того, щоб казати вам якусь науку накінці цього оповідання, — дозвольте мені сказати ось що:

«Те, що ми думаємо, чи відчуваємо, має вплив на те,

що говоримо та виконуємо. Хто боїться, навіть несвідомо, або коли його сон є хоч найменше посквернений ненавистю, переносить неминуче — скоріше, чи пізніше — ці дві пристрасті до свого чину. Тому, мої брати, жийте життям відваги, вдихайте відвагу та роздавайте відвагу! Плекайте у своїх серцях тільки полум'я любови та приязні, щоб ви випромінювали зі себе мир і спокій, так природньо, як квітка видихує свій запах!»

Хай мир буде з нами!

Плекайте у своїх серцях тільки полум'я любови та приязні — мир буде з нами!

Кінець.

Видавнича Спілка **„УКРАЇНСЬКЕ СЛОВО“**

- І. ФРАНКО: Захар Беркут
Г. БОЖИК: Українці в Єгипті
Ю. БЕСКИД: Люди без прізвищ
* * * Хорс, ч. 1
Ю. КОСАЧ: Abend bei Rosumowsky
* * * МУР, ч. 3
Ю. БЕСКИД: Теофанова дочка
Ю. КОСАЧ: Дійство про Юрія Переможця
Ю. ЗЕМЛЯН: Праця — основа життя
Ю. КОСАЧ: Ukrainische Literatur der Gegenwart
О.М.ДЯДЬО: Історія Вселенської Церкви (нарис)
Т. ОСЬМАЧКА: Поет - поема
Б. НИЖАНКІВСЬКИЙ: Щедрість - поезія
І СМОЛІЙ: Дівчина з Вінниці
Др. І. СТАНКЕВИЧ: Підручник білоруської мови
Д. КОРБУТЯК: Граматика англійської мови
М. КАВИЛЬ: Ростань - поезії

Адреса: Видавнича Спілка
„УКРАЇНСЬКЕ СЛОВО“
REGENSBURG, Ganghofersiedlung

573
1662\ 7

21

